

SUITDER

SDÜ İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ DERGİSİ

Süleyman Demirel University Journal of Humanities and Social Sciences

Sayı/Issue	62-Aralık 2024/ 62-December 2024
Makale Bilgisi/ Article Info	İnceleme Makalesi / Review Article
Başvuru Tarihi/ Submitted Date:	19 Temmuz 2024
Kabul Tarihi/ Accepted Date:	9 Ekim 2024
Atıf/Citation:	Kılınç, C., & Akca, Ü. (2024). Suçu Önleme Aracı Olarak Hapishaneyi Yeniden Yorumlamak. <i>Süleyman Demirel Üniversitesi İnsan Ve Toplum Bilimleri Dergisi</i> , 327-350
DOI:	10.35237/suitder.1518142
Benzerlik / Similarity: %	%1

Suç Önleme Aracı Olarak Hapishaneyi Yeniden Yorumlamak

Rethinking Prison as a Crime Prevention Tool

Cemil KILINÇ* - Ümit AKCA**

Öz

İnsanların bireysel yaşamdan toplumsal yaşama geçmesi, beraberinde uyulması gereken birtakım kurallar getirmiştir. Toplumsal düzenin korunması ve devamı için gerekli olan bu kuralları ihlal eden eylemlerden bazıları suç sayılarak yaptırıma bağlanmıştır. Yaptırıma bağlanmamış bazı ihlaller ise ayıplama ve dışlama şeklinde daha hafif düzeydeki toplumsal yaptırımla düzeltilmeye çalışılmıştır. Orta Çağ'da insanın doğrudan bedenini hedef alan ölçsüz, keyfi ve insanlık dışı cezalandırma yöntemlerinden aydınlanma döneminde vazgeçilmiş ve bugünkü anlamda hapishane örnekleri ortaya çıkmıştır. Zamanla boyutu, mimarisi yapısı ve türleri çeşitlenip sayıları artan hapishaneler, her ne kadar önceki cezalandırma yöntemlerine kıyasla daha insani ve adil bir sistem getirmiş olsalar da eleştirilmeye başlanmıştır. Suç oranlarının azaltılması, mahkûmların ıslahı gibi konularda başarısız oluşlarına ilaveten hapsedme tedbirinin yanlış uygulanması, hapishanelerin kötü yönetimi ve hapishane şartlarının kötüleşmesi gibi nedenlerle suçluların bu dönemde radikalleştiği, suça eğilimlerinin daha da arttığı yönünde eleştiriler de getirilmiştir. Modern ceza hukuku sistemi tüm dünyada hâlâ hapishaneyi cezalandırma ve suç önleme aracı olarak kullanmaya devam etmektedir. Yaptırım seçeneklerinin çeşitlenmesi ve etkinliğini artırması şüphesiz hürriyeti bağlayıcı cezalara ihtiyacı azaltacak, hapsedmenin sakıncalarından suçluları ve toplumu koruyacaktır. Fakat hapishanelere olan ihtiyaç devam edeceğinden dolayı cezalandırma, suç önleme ve ıslah etme aracı olan hapishaneleri yeniden yorumlamak, eksiklerini giderip daha etkili suç önleme aracı hâline getirmek, radikalleşme gibi olumsuz sonuçlardan korunmak en doğru strateji olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hapishane, suç önleme, rehabilitasyon, radikalleşme, cezalandırma

Abstract

The transition of people from individual life to social life has brought with it certain rules that must be followed. Violations of these rules, which are necessary for the protection and

* Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Isparta/TÜRKİYE, E-Posta: kilinc38cemil@gmail.com, ORCID ID: 0009-0002-3898-5995 .

** Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Isparta/TÜRKİYE, E-Posta: umitakca@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8986-5873.

maintenance of social order, have been criminalized and sanctioned. In the Middle Ages, the immoderate, arbitrary and inhumane punishment methods that directly targeted the human body were abandoned during the enlightenment period and examples of prisons in today's sense emerged. Although prisons, whose size, architecture, structure and types have diversified and increased in number over time, have brought a more humane and fair system compared to previous methods of punishment, they have begun to be criticized. In addition to their failure in reducing crime rates and rehabilitating prisoners, there have also been criticisms that criminals have been radicalized and their tendency towards crime has increased during this period due to the misapplication of incarceration measures, mismanagement of prisons and deterioration of prison conditions. The modern criminal justice system continues to use imprisonment as a means of punishment and crime prevention all over the world. The diversification and increased effectiveness of alternative sanctions will undoubtedly reduce the need for binding sentences and protect criminals and society from the drawbacks of imprisonment. However, since the need for prisons will continue, it would be the best strategy to reinterpret prisons as a means of punishment, crime prevention and rehabilitation, to eliminate their shortcomings, to make them more effective crime prevention tools and to protect them from negative consequences such as radicalization.

Keywords: Prison, crime prevention, rehabilitation, radicalization, punishment

GİRİŞ

Topluluk hâlinde yaşamak insanlar için biyolojik, sosyal ve psikolojik bir ihtiyaçtır. Çeşitlenmiş ve artmış maddi ihtiyaçlarını toplumsal iş bölümü sayesinde gideren birey, aynı zamanda içinde yaşadığı toplumdan sosyal, kültürel ve psikolojik olarak istifade eder. İnsanların huzur ve mutluluğu için son derece önemli olan toplumsal yaşamın kesintisiz, sorunsuz ve güven içerisinde devamı birtakım normların tanımlanıp uygulanmasına bağlıdır. Yazılı veya sözlü şekillerde karşımıza çıkabilen bu normlara her bireyin uyması beklendiği gibi uymayanların cezalandırılması da herkesçe meşru kabul edilir.

Toplumsal normların ihlalinin suç sayılması ve cezalandırılması gerektiği konusunda fikir birliğini sağlamak her zaman mümkün iken norm ihlallerine hangi cezaların kim tarafından verileceği, bunların nasıl ve hangi araçlarla uygulanacağı hep tartışma konusu olmuştur. Tarih boyunca da bu konuda farklı kuramlar geliştirilmiş, farklı uygulamalar denenmiştir.

Günümüz modern dünyasında ceza hukukunun uzun süredir ve yaygın şekilde kullandığı cezalandırma aracı hapishanelerdir. İzleri çok eskilere kadar giden bu cezalandırma aracı aynı zamanda suç önleme aracı olarak da kullanılmaktadır. Modern hapishanelerin ortaya çıkışı ve sonraki süreçte bu yönetime getirilen ciddi eleştiriler, alternatif araçların keşfedilmesine öncülük etmiştir. Bununla beraber hapishaneler hâlâ ceza hukukunca yaygın olarak kullanılmaktadır.

Bu çalışmada, suçu önleme aracı olarak kullanılan hapishane yeniden yorumlanmaya çalışılmıştır. Makalede sıkça söz konusu edilen bazı terimlerin kullanıldığı kapsama ve amaca göre farklı anlamlar içermesi mümkün olduğundan, bu kavramların tanımları verilerek hangi anlamda kullanıldığı açıklığa kavuşturulmuştur. Suçu önleme yaklaşım ve kuramları özetle verilerek feodal dönem cezalandırma usullerinden aydınlanmayla birlikte hapsedme sistemine geçiş ve hapishanenin doğuşu anlatılmıştır. Hapishaneye farklı kültürlerde ve tarihin farklı dönemlerinde atfedilen değer ve rollerden de bahsedilerek yöntem ve amaç açısından kullanım çeşitliliği ortaya konmaya çalışılmıştır. Alternatif suç önleme yöntemlerine de değinilmekle birlikte, sebep olduğu sorun ve eleştirilere rağmen hapishaneye olan ihtiyacın devam ettiği vurgulanmıştır. Sonuç olarak suç önleme, cezalandırma ve ıslah etme aracı olarak hapishanenin daha etkili ve verimli hâle getirilmesi olduğu vurgulanmış, bu doğrultuda somut bazı öneriler paylaşılmıştır.

1. Temel Kavramlar ve Tanımlar

Özellikle farklı disiplinler tarafından yaygın olarak kullanılan bazı kavramlar, kullanıldığı disiplin ve kullanım amacına bağlı olarak farklı ve birbirinden göreceli olarak uzak anlamlar kazanabilmektedir. Sosyal bilimlerin ve sosyolojinin önemli inceleme konuları arasında yer alan kimi kavramlar da politik gerekçelerle çok farklı anlam ve içerikler kazanabilmekte, bazılarınınca olumlu anlamlar yüklenen kimi kavramlar bazılarınınca olumsuzlukları çağrıştırmaktadır. Hapishaneyi yeniden yorumlamaya çalışan bu çalışmada kullanılacak bazı kavramlar bu özellikte olduğu için, bunları tanımlamak suretiyle hangi anlamda kullanıldığı açık bir şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır.

1.1 Suç

Hapishane konusu incelenirken karşılaşılan ilk kavramlardan biri suçtur. Neyin suç olduğu içinde yaşanan topluma ve o toplumun kabul ettiği sözlü ve yazılı kurallara göre değişiklik göstermektedir. Bu sözlü ve yazılı kurullarla aslında o toplumda kurulmuş düzenin korunması amaçlanmıştır. Bir eylemin kurulu toplumsal düzene aykırı görülmesi toplumdaki değer yargılarıyla ilgili bir konudur. Bu değer yargılarının bireysellikten ve soyutluktan sıyrılıp toplumsal boyuta ulaşması, toplumsal düzene aykırı kabul edilen her bir davranış türüne standartlaşmış ve tekrarlanan bir toplumsal tepkinin verilmesi durumunda değer yargılarından norm sürecine geçiş başlar (Sarıtaş, 2013, s. 1059). Aşağıda farklı tanımları verilen şekliyle suç olarak tanımlanmamış, norm hâline gelmemiş, yani karşılığında yasal bir yaptırım belirlenmemiş ancak mevcut toplumsal değer yargıları kapsamında reddedilen davranışlar ise farklı türden tepkisel yaptırımlarla engellenmeye çalışılır. Bunlar; yapılan davranışın sözlü veya davranışsal olarak ayıplanması, davranışı sergileyen kişinin kınanması ve toplumdan dışlanması şeklinde kendini gösterebilmektedir. Eğer toplumda yaygın bir dinî inanış varsa ve bu inanış kapsamında reddedilen bir davranış söz konusu ise bu sefer eylemde bulunan kişinin manevi olarak cezalandırılması, günahkâr olarak damgalanması söz konusu olur.

“Suç” terimi, Latince suç ve aynı zamanda yanlış yapan anlamına gelen "crimen" kelimesinden türetilmiştir. Suç, anti-sosyal bir davranış olarak kabul edilir. Her toplum suçu farklı bir bakış açısıyla tanımlayabilir. Ancak genel bir ifadeyle suç, devletin yasalarını ihlal eden ve toplum tarafından hiçbir şekilde onaylanmayan, hapis veya para cezasıyla cezalandırılabilen bir eylem olarak tanımlanabilir (Thotakura, 2011, s. 196). Türkçe lügatte ise suç törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış olarak tanımlanmıştır. Hukuki tanımıyla suç, bir kanun hükmünün ceza tehdidiyle yasakladığı şeyleri yapmak, emrettiği şeyleri ise yapmamaktır (Avcı, 2018, s. 27).

Suç, toplumsal düzenin devamı açısından korunması gereken hukuki değerlerin ihlali niteliğini taşıyan, haksızlık teşkil eden insan davranışı olarak da tanımlamak mümkündür. Suç, normla korunan hukuki menfaati ihlal eden, haksızlık olarak kabul edilen fiildir. Bir suçu yaptırıma bağlayan her kanun hükmü, norm ve ceza olarak iki unsur içerir. Norm kimseyi öldürmeme, hırsızlık yapmama, hakaret etmeme gibi emredici kurallardır (Göktürk, ve diğerleri, s. 4-5) ve bu kuralların ihlali suç sayılarak karşılığınca çeşitli cezalar öngörülür.

Suç anlayışının toplumdan topluma farklılık göstermesinin nedeni, suçun içinde cereyan ettiği sosyal durumlarla ve kaidelerle tanımlanmasıdır (Dinç, 2022, s. 4). Toplumların yönetim tarzları da doğal olarak suç tanımlarını yapmada, hangi eylemlerin suç sayılacağını belirlemede önemlidir. Yönetim tarzlarının geçirmiş olduğu tarihsel evrim hâliyle bu kavrama yönelik tanımlamaların da tarihsel olarak değişim geçirmesine neden olmuştur. Siyasal iktidarlar değiştikçe, yönetim tarzları farklılaştıkça suç tanımlamaları da değişmiştir. İlkel toplumlardan feodal ve sonrasında modern topluma geçişlerde bu değişimin izlerini görmek mümkündür. Siyasi iktidarlar kendi ihtiyaçlarına ve önceliklerine göre suç ve ceza tanımlarında değişim yapmaya meyillidirler (Dinç, 2022, s. 51). Bununla birlikte özellikle demokratik toplumlarda bir insanın eyleminin suç sayılabilmesi ve bundan dolayı yaptırım uygulanabilmesi için bu eylemin yasayla suç sayılması ve bir ceza tayin edilmiş olması gerekir.

1.2 Ceza

Suç kavramıyla beraber en çok kullanılan terim, cezadır. Arapça kökenli bir kelime olan ceza, “bir eylemin karşılığı olan mükâfat veya mücazat” anlamına gelmektedir. Bu tanıma göre ceza hem olumlu hem de olumsuz anlam içermektedir. Toplumca onaylanan bir davranışın karşılığında elde edilen ödül ve övgü de onaylanmayan bir davranışın karşılığında muhatap kalınan olumsuz muamele de ceza olarak tanımlanmaktadır (Devellioğlu, 1989, s. 367). Bu çalışmanın ceza kavramından kastettiği, onaylanmayan davranışlar karşılığında uygulanan yaptırımlardır; yani cezanın olumsuz yönüne odaklanılmaktadır.

Türk Ceza Kanunu’nun 45’inci maddesi, “suç karşılığında uygulanan yaptırım olarak cezalar, hapis ve adli para cezalarıdır.” demek suretiyle cezayı suç karşılığında uygulanan yaptırımlar olarak tanımlar (Türk Ceza Kanunu, 2004). Ceza uygulamaktan maksat suç olarak tanımlanan davranışı cezalandırmak ve aynı zamanda yeniden suç işlenmesini önlemek, insanları suç işlemekten caydırmaktır. Modern toplumlarda ve çağdaş hukuk sisteminde ceza verme yetkisi devlete, başka bir ifadeyle mahkemelere aittir ve ceza suçla orantılı olmalıdır. Bu yolla hangi suça ne tür cezalar verileceği konusunda bir standart sağlanır, suç işleyen kişinin kim olduğuna bakılmaksızın hangi durumda hangi cezayı alacağı konusunda belirsizlik ortadan kalkmış olur. Modern hukuk sistemlerinin meşruiyet kazanmasının temelinde yatan iki önemli nokta burada karşımıza çıkmaktadır. Bir taraftan cezayı vermeye yetkili makam ve ceza türleri belirlenip kurala bağlanmıştır, diğer taraftan verilen cezalar işlenen suçla orantılıdır.

1.3 Şiddet

“Şiddet” kavramı, literatürde çok farklı yaklaşımlarla tanımlanan, tanımlayanların ve tanımlandığı disiplinlerin kişisel görüşlerinin en çok yansıtıldığı kavramlardan biridir.

Tanımlamak için bazı eylemler öneren ve bunların ortak özelliklerini belirten bir yaklaşıma göre şiddet; saldırı, tecavüz veya cinayet gibi aşırı saldırganlık biçimidir (Hamby, 2017, s. 168-170). Başka bir yaklaşıma göre ise şiddet, zarar görmek istemeyen başka bir kişiye zarar vermeyi amaçlayan herhangi bir davranış olarak ifade edilen saldırganlıktan farklıdır, yaralanma ya da ölüm gibi aşırı fiziksel zarar hedefleyen saldırgan eylemlerdir (DeWall & vd, 2011, s. 246). En çok kabul gören tanımlardan birisi Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılmıştır. Buna göre şiddet; yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, kötü gelişim veya mahrumiyetle sonuçlanan veya sonuçlanma olasılığı yüksek olan, kişinin kendisine, başka bir kişiye veya bir gruba veya topluluğa karşı tehditle veya fiili olarak kasıtlı fiziksel güç veya kuvvet kullanmasıdır (Krug, ve diğerleri, 2002, s. 5). Bir diğer yaklaşım ise şiddeti, engelleyici kontrol mekanizmalarına tabi olmayan ve sosyal iletişimdeki işlevini yitirmiş patolojik bir saldırgan davranış biçimi olarak tanımlar (Koolhaas, ve diğerleri, 2010, s. 387). Bu tarz şiddet, daha çok hayvani içgüdülerle gerçekleşen şiddetti betimlemektedir.

Şiddeti doğru anlamak için şiddetin tipolojisinden bahsetmek gerekir. Şiddete maruz kalanlar açısından yapılan sınıflandırmada; “kadına yönelik, çocuklara yönelik, kişinin kendisine yönelik” olmak üzere şiddet türlerinden bahsedilebilir. Uygulanma tarzına göre ise “fiziksel, cinsel, duygusal, ekonomik ve siber şiddet” şeklinde sınıflandırılmaktadır (Polat, 2016, s. 16,17). Şiddet doğrudan gerçekleşebileceği gibi yapısal ve kültürel olarak da kendisini gösterebilir. Doğrudan şiddette fiziksel güç kullanımı söz konusudur, şiddet görünür hâldedir ve kasıtlıdır. Yapısal şiddet; “ayrımcılık, yoksun bırakma, sosyal adaletsizlik ve eşitsizlik” şeklinde gerçekleşir. İnsan haklarının önemsenmediği bu şiddet türünün temelleri sosyal yapıda kökleşmiştir. Kültürel şiddet ise nefret, korku ve şüphe üretir, din ve ideolojik unsurlardan beslenir (Galtung, 1969, s. 170-171). Dünya Sağlık Örgütü, şiddeti üç kategoride ele alır. Birinci kategori, kişinin kendine uyguladığı şiddettir. İntihar buna örnek olarak verilebilir. İkinci kategori, kişiler arası şiddettir. Fiziki, cinsel, duygusal şiddet türleri bu kategoride düşünülebilir. Üçüncü kategori ise toplu şiddettir. Kendini bir grubun üyesi olarak tanımlayan kişinin birtakım sosyal, ekonomik veya siyasi hedeflere ulaşmak için başka grup ya da bireylere uyguladığı şiddettir (Krug, ve diğerleri, 2002, s. 6).

Bu çalışmada ele alınan şiddet kavramının kapsamı, bireylerin hapisaneyle cezalandırmasına neden olan ve konusu suç teşkil eden şiddet türleri ile mahkûmların hapisane yönetiminden ya da birbirlerinden gördükleri şiddet eylemlerini kapsayacak şekilde sınırlandırılmıştır.

1.4 Rehabilitasyon

Hapishane üzerine yapılan birçok çalışmada karşılaşılan kavramlardan biri de rehabilitasyondur. Çünkü hapsedmekle hedeflenen suç işleyenin cezalandırılması ve suçlunun rehabilitasyonudur.

Rehabilitasyonun ne olduğuna dair en kapsamlı tanımlardan birini Dünya Sağlık Örgütü (WHO) yapmıştır. Buna göre rehabilitasyon, sağlık sorunları olan bireylerin çevreleriyle etkileşim içinde işlevselliğini optimize etmek ve engelliliği azaltmak için tasarlanmış bir dizi müdahaledir (World Health Organisation, 2017, s. 1). Sosyal, psikolojik ya da fiziki birtakım engellerden dolayı çevresiyle etkileşim kurmakta zorlanan bireylerin bu engellerini giderici tedbirler almayı, bireylerin çevreleriyle olan iletişimini olumsuz etkilemesini önleyici yöntemler uygulamayı, böylece bu tarz bireyleri kendilerine ve çevresine daha faydalı kişiler hâline getirmeyi rehabilitasyon olarak tanımlanmak mümkündür.

Kişinin çevresiyle iletişim kurmasını zorlaştıran engellilik hâlleri çok çeşitli olduğu için rehabilitasyon türleri ve yaklaşımları da çeşitlilik arz etmektedir. Rehabilitasyonu bu kapsamda tıbbi rehabilitasyon, eğitimsel rehabilitasyon, mesleki rehabilitasyon, sosyal rehabilitasyon gibi türlere ayırmak mümkündür. Cezaevlerinde mahkûmlara yönelik rehabilitasyon bu çalışmanın ilgi alanına girdiği için tıbbi rehabilitasyon kapsam dışında kalmaktadır. Eğitsel rehabilitasyonla bireylerin zorluklarla başa çıkabilmeleri için beceri kazanmalarına yardımcı olunur. Mesleki rehabilitasyonla bireyin ekonomik olarak güçlendirilmesi, potansiyeli değerlendirilerek meslek ve beceri kazandırılması hedeflenir. Sosyal rehabilitasyonda ise disiplinler arası, çok amaçlı ve bütüncül bir yaklaşım uygulanır. Bireyin topluma tam entegrasyonu hedeflenir, bu mümkün değilse kalıcı engelleri kabul ederek toplumla barışması sağlanmaya çalışılır (Onalu, ve diğerleri, s. 124-125). Hapishane rehabilitasyon programlarında eğitsel, mesleki ve sosyal rehabilitasyon türlerine sıkça rastlanır. Temel amaç, mahkûmları işledikleri suçtan pişmanlık duymaya, yaptıklarının yanlış olduğunu düşünmeye sevk etmektir. Kişilik ve iradeleri güçlendirilerek iyi insan olma, toplumla bütünleşme çabaları desteklenir.

1.5 Radikalleşme

Cezaevleriyle ilgili getirilen en temel eleştirilerden biri, mahkûmların hapisane koşullarında rehabilite olmaktan ziyade radikalleştikleri, suç işleme eğilimlerinin daha da arttığı yönündedir. Bundan dolayı *radikalleşmeden* bu çalışma kapsamında neyin kastedildiğinin belirtilmesinde fayda vardır.

Tarihsel geçmişi eskilere dayanan radikalleşme, çok geniş bir anlama sahiptir. Muğlak ve kullanıldığı bağlama bağlı olarak birbirinden çok farklı anlamlara karşılık gelebilen radikalleşme, her zaman aşırıcılık ve şiddetle ilişkilendirilmemekte ve her zaman bir sorun anlamına gelmemektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde radikallik bir suç olmadığı gibi kuruluş döneminde radikal ve devrimci ilkelerle hareket eden bir ulus için olumlu anlam dahi içerebilmektedir (Neumann, 2013, s. 876-877). Güncel çalışmalar ve politik yaklaşımlar radikalleşmeyi terörizme giden yol, aşamalı olarak şiddete kayma, şiddeti meşru görme ve nihayetinde şiddete bulaşma süreci olarak tanımlama eğilimindedirler. Bundan dolayı birçok tanımlama radikalleşmenin bir süreç olduğu konusunda hemfikirken bu sürecin nereye varacağı konusunda farklı fikir ve yaklaşımlar söz konusu olabilmektedir (Maskaliunaite, 2015, s. 12).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (UNHCHR) radikalleşmeyi, bir bireyin giderek aşırılık yanlısı bir dizi inanç ve arzuyu benimsediği bir süreç olduğunu belirtir. Başka bir deyişle radikalleşme; siyasi, ideolojik, dinî veya diğer hedeflere ulaşmak için şiddete göz yumma, şiddeti

destekleme veya kolaylaştırma, hatta şiddeti kullanma isteğidir (Report, 2016, s. 8). Bu tanım, mahkûmların hapishanelerde radikalleşmesi denildiğinde kastedilen kapsama uygun bir tanımdır.

2. Suçu Önleme Yaklaşımları ve Hapishane

Toplumsal düzenin korunması amacıyla konulmuş ve norm hâline gelmiş kuralları ihlal edenler birtakım araçlarla cezalandırılır ve bu sayede yeniden suç işlenmesi önlenmeye çalışılır. Bu suç önleme araçları, tarihin farklı dönemlerine ve farklı toplumlara göre çeşitlilik göstermiştir.

2.1 Suç Önlemede Temel Kuramlar

Feodal düzenin hâkim olduğu yıllarda yaygın olan suç önleme yöntemleri çok acımasız şekilde uygulanmıştır. Neyin suç olduğuna dair genel bir kabul mevcut olmakla birlikte suça verilen cezalar suçla orantısız, standardı olmayan şekilde ve keyfi olmuştur. İşlenen en basit suç dahi kralın otoritesine, onun ilkelerine saldırı, hatta kral katli anlamına geldiği için en ideal ceza tüm azapların toplamı olacak şekilde düzenlenmiştir. Bu nedenle, çok basit bir hırsızlık suçu dahi idamla cezalandırılabilmiş, kişiye insanlık dışı işkenceler uygulanıp suçlu toplum içinde teşhir edilmiştir (Foucault, 1992, s. 66).

Aydınlanma dönemi, modern ceza hukukunun doğuşunun başladığı dönemdir. Bu dönemde, Orta Çağ'ın baskıcı ve insanlık dışı cezalandırma yöntemlerine tepkiler oluşmuş, aşırı cezaya rağmen suçların önlenemediği iddia edilmiştir. Suçu önlemek için aşırı ve ölçsüz cezalar vermek yerine başka yöntemler araştırılması gerektiği tartışılmıştır/araştırılmıştır. Cezalandırma yöntemlerinde hümanizmin de egemen olduğu bu dönemde iki düşünür dikkat çekmektedir. Toplum içinde huzurlu ve güvenli şekilde yaşamak isteyen, ancak suç işleyen bireylerin cezalandırılmalarının toplumsal düzenin devamı açısından normal olduğunu söyleyen *Beccaria*, devletin cezalandırma yetkisinin toplumsal sözleşmeden kaynaklandığını iddia etmiştir (Tokgöz, 2020, s. 437). Bu yolla cezalandırmada suçla orantısız ve kişiye göre değişen keyfi uygulamaların önüne geçilebilecektir. Dönemin diğer önemli düşünürü *Bentham* da hangi suça hangi cezanın uygulanacağını önceden belirlenmiş olmasını ve suç işlemeyi düşünenlerce bilinmesi, uygulanacak cezayla ilgili belirsizliğin önlenmesi gerektiğini, aynı suçu işleyen herkese eşit ceza uygulanması sayesinde suçların önlenebileceğini iddia etmiştir (Aktaş, 2009, s. 12). Cezalandırmada amaç Orta Çağ'daki gibi öç almak değil, suçların önlenmesidir. Dolayısıyla verilecek ceza suçla orantılı olmalıdır. *Bentham*'ın tasarladığı ve *Panopticon* adını verdiği hapishaneyle amaçlanan da gözetlemek suretiyle kişileri disipline etmek, düzene ve kurallara aykırı davranışlardan, başka bir ifadeyle suç işlemekten caydırmak, suç işlemiş olanları da ıslah etmektir. Zira *Panopticon* tarzı yapılar sadece mahkûmları değil, fabrikalarda çalışan işçileri, yatılı okullardaki öğrencileri, kışladaki askerleri, hastanelerdeki hastaları disipline etmek ve gözetlemek için de önerilmiştir (Foucault, 1992, s. 258).

Aydınlanma dönemindeki düşüncelerin etkisiyle geliştirilen cezalandırma yöntem ve araçlarının suç oranlarındaki artışı engelleyememesi üzerine, suça teşvik eden biyolojik etkenler olduğu yönünde fikirler öne sürülmüştür. Bu yaklaşıma göre verilen cezalar bir bireyi suç işlemekten vazgeçirmiyorsa, suçluluk kalıtsal ve biyolojik bir temelden gelmektedir. Bu durumda toplumun korunması bireyin ıslahından daha önceliklidir ve cezalandırma sistemi bireyselleşmelidir. Doğuştan ve kalıtsal suçlular için idam ya da hapis cezaları makulken diğerleri için ıslah edici, eğitici önlemler alınmalıdır (Uzun, 2019, s. 8,9).

Suçun işlenmesinde toplum ve çevre etkilerine dikkat çeken yaklaşıma göre ise işlenen suç karşılığında elde edilen ödül ve muhatap kalınacak ceza arasındaki denge, suçun önlenmesinde etkili olmaktadır. Cezalandırılmayan ya da suç işlemekle elde edilen menfaat karşılığında önemsiz görülen derecede yaptırımlarla cezalandırılan eylemler tekrarlanmaya devam edilecektir. İşlenen suçla toplumda kazanılan bir itibar söz konusu ise ya da bu yolla itibar kazanmış şahıslar varsa, bu suçlar tekrar edilecektir (Uzun, 2019, s. 9). Dolayısıyla suçu önlemek amacıyla verilen cezaların, işlenen suçla elde edilen ödülü değersizleştirecek, suçluyu itibarsızlaştıracak derece ve nitelikte olması önemlidir.

Bireyi suç işlemeye sevk eden ahlaki ve duygusal unsurlara odaklanan yaklaşıma göre suç işlemeye teşvik eden ruhsal durum bir anomalidir, patolojik vaka olan akıl hastalığından farklı bir şeydir. *Raffaele*

Garofolo'ya göre bu durumda olan suçluların toplumsal hayata uyumları mümkün değildir; tek çözüm bunların toplumdan ayıklanmasıdır. Bunlara uygulanacak ceza modelleri de bu yönde planlanmalıdır. Bunun en kesin yolu da idam cezasıdır (Uzun, 2019, s. 4-15).

Suç önleme kuramlarından bazıları da *proaktif yaklaşımlar* benimsemektedir. Bu modelde amaç, suç işlenmeden önce harekete geçmek, suça teşvik edici, suçun oluşumunu kolaylaştırıcı nedenleri ortadan kaldırmak, çeşitli tedbirlerle suç işlemek üzere olan bireyleri yapacakları eylemden caydırmaktır (Uzun, 2019, s. 3).

Bir toplumda sıklıkla görülen suç türlerine ve nedenlerine odaklanılarak, bu suçların ortak yönleri değerlendirilerek üretilen önleme modeline “problem odaklı suç önleme yaklaşımı” denmektedir. İlk olarak *Herman Goldstein* tarafından 1979 yılında ABD’de uygulanan yöntem, tüm suçlara genellenmiş bir önleme stratejisi yerine, aynı özellikler taşıyan her bir suç türüne özel geliştirilmiş önleme stratejisi önerir. Bu modelde suç önleme sürecine toplumdaki bireylerin katılması önerilir. Toplum destekli suç önleme yöntemi denen bu stratejiyle polisiye tedbirlerle birlikte suçun önlenmesi daha kolay olacaktır (Dinler, 2019, s. 92-98).

Suçludan çok suçla ilgilenen ve “durumsal suç önleme” denilen modelde suçun ortadan kaldırılmasına ya da tamamen önlenmesine değil suçun azaltılmasına, mücadele için alınacak tedbirlere odaklanılır. Suç işlenmesini cazip hâle getiren çevresel ve yönetsel koşullar tespit edilerek bunlar giderilmeye çalışılır (Koca, 2019, s. 113).

Suçla mücadele ederken ve toplumsal düzenin korunması hedeflenirken aslında bir taraftan da suçun mağdurları korunmak istenmekte, işlenecek yeni suçlar yüzünden yeni mağdurlar oluşmasının önlenmesi hedeflenmektedir. Mağdur odaklı suç önleme yaklaşımı kapsamında gelişim gösteren “viktimoloji” disiplini; mağduru, suçluyu ve toplumu inceleyerek nedensel ilişkiler kurmaya çalışır, mağdur tecrübelerinden istifade eder, toplumun suça ve suçluya verdiği tepkileri analiz eder. Tüm bunların neticesinde mağduriyeti önlemeye ve mağduru korumaya yönelik gerekli koşulların neler olduğunu belirlemeye çalışır (Boydağ, 2019, s. 129).

2.2 Suçu Önleme Aracı Olarak Hapishane

Toplumda düzen sağlamak üzere konulmuş kuralları ihlal edenlerin kapalı yerlerde tutularak cezalandırılmaları çok eskilere dayanan bir uygulamadır. Ortaçağ döneminde suç işleyenlere verilen ağır cezalar ve insanlık dışı uygulamalar yerine bunların kapalı yerde belirli bir süre tutulmaları daha insani ve adil bir yaklaşım olarak görülmüştür. Bu yolla suçluların yaşam konforlarını azaltmak ve işledikleri suçtan pişmanlık duymalarını sağlamak amaçlanmıştır (Akers, ve diğerleri, 2009, s. 17).

2.2.1 Hapishanenin Doğuşu

Kişinin kapalı bir yerde tutulması anlamında hapsedmenin tarihine bakıldığında zaman zaman bunun izlerinin çok eskilere kadar gittiği görülür. Kapalı alanda tutarak hapsedme konusunu, etrafı duvarlarla çevrili yapılar şeklinde değil de daha geniş anlamda düşünmek gerekir. Eski Yunan’da kullanılmayan maden ya da taş ocakları hapishane gibi kullanılmış, suçlular burada tutularak aslında toplumdaki diğer bireylerin suçlulara karşı korunması hedeflenmiştir (AnaBritannica, 1992, s. 489-491). Roma’da ise suçlular özel olarak belirlenmiş kapalı iş yerlerinde tutularak zorla çalıştırılmış, bu yolla hapsedilmişlerdir (Bardakoğlu, 1997, s. 54). Hapsedmenin ceza olarak kiliselerde uygulanmasına milattan sonra 4. yüzyılda Roma’da rastlanılmaktadır. Bu dönemde kilisenin koyduğu ahlak kurallarına aykırı hareket eden rahip ya da rahibeler manastırdaki çalışma evlerinde hapis tutularak iyileşmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Kiliselerdeki bu cezalandırma yöntemi, Batı’da uygulanan bugünkü anlamdaki hapsedmenin ilk örneklerindedir. 12. yüzyıl İngiltere’sinde sanıkları yargılamaları bitene kadar tutmak amacıyla inşa edilen hücreler de bu anlamda ilk hapishane örnekleri durumundadır (Doğan, 2009, s. 86). Fransa tarihinin en önemli ve eski hapishanesi olan Bastille’de kraliyet tarafından hapsedilen kişilerin tutulduğu, kalın duvarlarla kaplı odalar vardır.

Suçu Önleme Aracı Olarak Hapishaneyi Yeniden Yorumlamak

Batı toplumlarındaki bu ilk hapishane örnekleri genelde, suçlular hakkında hüküm verilene kadar onların tutulduğu yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayıdır ki bu dönemdeki hapsetme bir cezalandırmadan ziyade tedbirdir, araçtır (Dönmezer, ve diğerleri, s. 621). Bunun dışında Batı'da bugünkü anlamda hapishanenin ilk örnekleri arasında 1595 yılında Hollanda'da açılan Amsterdam Hapishanesi sayılabilir (Foucault, 1992, s. 150).

Doğu toplumlarında da hapishane kültürünün eskilere dayandığını görmek mümkündür. Peygamberlere ait tarihî olayların anlatıldığı kutsal kitaplarda Yusuf Peygamber'in uzun süre Mısır'da hapishanede tutulduğundan bahsedilir (Yusuf, 12/35). Eski Arap kavimlerinden biri olan Hiksoslar'ın Mısır'a hâkim olduğu dönemde Yusuf Peygamber'in bu topraklarda yaşadığı söylenir. Hiksoslar'ın Mısır hâkimiyetinin MÖ 18. yüzyılda başlayıp MÖ 17. yüzyılda sona erdiği (Polater, 2007, s. 12,13) bilindiğine göre bu dönemlerde Mezopotamya bölgesinde hapishane olduğu sonucuna varılabilir. Yine aynı bölgede yaşamış olan İbraniler'in boş sarnıçları hapishane olarak kullandıkları bilinmektedir (AnaBritannica, 1992, s. 487). Bugünkü İran topraklarında hüküm sürmüş olan Farslar döneminde suçlular zindanlarda tutulmuş, savaş dönemlerinde ise cephede savaşmışlardır. "Sabat" ismini verdikleri hapishaneleri en çok bilinenidir. Hindistan'da MÖ 3. yüzyılda kullanılan ve adına "Aşuka" denilen içi kaynar suyla dolu olan kuyularda mahkûmlar hapsedilmiştir. Hindistan'da ise milattan önce 3. yüzyılda "Aşuka" adı verilen ve mahkûmların içine atıldığı, kaynar su ile dolu büyük kuyular olan zindanlar vardır (Uyanık, 2017, s. 103).

Dolayısıyla hapsetme kültürü, modern ceza hukukunda bugünkü anlamıyla bilinen hapishanelerden farklı yapı ve işlevleriyle çok daha eskilerde var olmuşlardır. Cezalandırmak için değil, geçici süre bekletmek için buralara alınan kişiler, dışarıdan kimselerle temas edip, gün içinde dışarı çıkabilmişlerdir. Burada kaldıkları süre boyunca yiyip içtiklerinin parasını ödemeyen mahkûmların hapishaneyi işleten kişilerce daha fazla alıkonulması da söz konusu olmuştur. 18. ve 19. yüzyıllarda kapalı tutmaya dayalı bir sisteme geçilmesiyle hapishaneler, suçluları bir mekânla sınırlandırmak, üzerlerinde etkili bir gözetleme ve denetleme sistemi kurmak, bedenleri üzerinde tasarrufta bulunmak gibi amaçlar edinmiştir (Foucault, 1992, s. 289-290). Hapishaneler artık daha çok devletler tarafından işletilmekte, mahkûmlar da daha uzun süre buralarda cezalandırma ve ıslah amacıyla tutulmaktadır. Aydınlanma döneminde hapishanelerde yaşanan bu değişimde o dönemin düşünürlerinin de etkisi olmuştur. Örneğin Cesare Beccaria isimli İtalyan aristokrat, idam cezasına karşı muhalefetini ifade ettiği bir risale yazmıştır. İdam karşı olma gerekçelerinden birisi de idamın suçu önlemede etkili olamadığı iddiasıdır. Ayrıca o dönemde çok basit suçlara dahi idam cezası verilebildiği için jüri üyeleri suçluları mahkûm etmekten kaçınmışlardır. Daha sonra hapishaneler lehine yazılar yazan İngiliz şerif John Howard, gezdiği hapishanelerdeki kötü şartları, aç ve kıyafetsiz bırakılan, birbirlerince istismar edilen mahkûmları görünce hapishanelerde reform çağrısı yapmıştır. Bu çağrı hem hapishane yönetim sistemiyle hem de hapishanelerin mimari tasarımıyla ilgilidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde bu dönemde yaşanan sosyal değişimler de buradaki cezaevleriyle ilgili yapısal ve kalıcı değişimler başlatmış, dünyanın ilk eyalet hapishaneleri kurulmaya başlanmıştır. Özellikle iç savaştan sonra Amerikan eyaletlerinde hapishane türlerinde çeşitlilik artmaya başlamış, farklı hapishane modelleri oluşmuştur (Rubin, 2018, s. 17).

2.2.2 Hapishaneye Farklı Kültür ve Coğrafyalarda Atfedilen Farklı Roller

Hapishanenin doğuş sürecinde bahsedildiği gibi Doğu ve Batı kültürlerinde tarihin çeşitli dönemlerinde ortaya çıkan çeşitli hapsetme uygulamaları, farklı amaçların olduğunu ve bununla farklı sonuçlar hedeflendiğini göstermektedir.

Eski Yunan'da mahkûmlar, kullanılmayan maden ve taş ocaklarında tutularak toplumun diğer üyelerinin güvenliğini sağlamak hedeflenmiştir. Roma kiliselerinde kullanılmaya başlanan hapsetme kültüründe amaç, ahlak kurallarına aykırı hareket eden rahip ve rahibelerin ıslah olmalarını sağlamaktır (Uyanık, 2017, s. 90-91). Bir dönem, suçluları haklarında verilecek hükme kadar bekletmek amacıyla kullanılan hapsetme aracı, başka dönemlerde taş ve maden ocaklarında çalıştırmak, gemilerde kürek çektirmek (Uyanık, 2017, s. 118) şeklinde ekonomik amaçla kullanılmıştır. Aydınlanma

dönemiyle birlikte hapsedme yöntem ve araçları büyük değişimler geçirmeye başlamış, suçluları hapsederek cezalandırma ve ıslah etme amaçları ön plana çıkmıştır (Uyanık, 2017, s. 98). Bu yolla hem hapisshanedeki mahkûmlardan hem toplumdaki bireylerden suç işlemeye eğilimli olanlar suç işlemekten vazgeçirilmeye çalışılmıştır.

Hapsedmenin suç işlemekten caydıracağına inanma, buna atfedilen olumlu işleyle ilgilidir. Bu yolla sosyal düzenin korunacağına, aile ve eğitim sisteminin başaramadığı davranış değişikliklerinin telafi edileceğine inanılır. Ancak toplumdaki suç işleme oranlarının azalmaması, hatta aksine artması, suç işleyip hapsedilenlerin çıkınca yeniden suç işlemesi, hapsedmekle amaçlanan sonuçlara ulaşamadığı, hapsedmenin bu anlamda olumlu bir işleyle sahip olmadığı konusunda eleştirilerin oluşmasına neden olmuştur. Marksist bakış açısıyla hapsedme tedbir, sermaye ve zenginliğin dengesiz dağılımının neden olduğu fakirlik ve sefaletin, adaletsiz sistemin görmezden gelinmesini hedeflemektedir. Çünkü hapsedilenler, çoğunlukla alt sınıfın muhalif üyeleridir; bu yolla sesleri kısılmaktadır. Ayrıca toplumun ve güvenlik güçlerinin ilgisini bu sınıflar üzerine çevirerek elit sınıfların ahlaksızlıkları ve açgözlülükleri perdelenmeye çalışılmaktadır. Foucault'a göre ise hapsedme her ne kadar vahşi ve keyfi cezalandırma sisteminden daha insani ve tutarlı bir cezalandırma sistemine geçiş olarak görünse de aslında daha büyük bir kontrol ve denetim sistemidir. İktidar, hapsedme sistemi ve Panopticon tarzı gözetlemeyle suçluyu şimdiye kadar görülmemiş büyük bir seviyede kontrol etmeye başlamıştır (Foucault, 1992, s. 259). Bu, Orta Çağ'daki beden üzerinde gerçekleşen egemenlikten daha istilacı bir egemenliktir.

2.3 Hapsedmenin Alternatifleri

Suçluları cezalandırmak ve ıslah etmek için uygulanan hapsedme tedbirine alternatifler aranması birkaç açıdan önemli ve gereklidir. Öncelikli olarak hapsedmekle arzu edilen sonuçlara ulaşılması çoğu zaman mümkün olmadığı gibi hapsedmenin öngörülemez olumsuz sonuçları da olabilmektedir. Diğer taraftan, hapsedmenin iktidar açısından önemli bir maliyeti söz konusudur. İçeride kalan kişilerin temel ihtiyaçlarının giderilmesi, hapsedmenin yönetimi ve güvenliği için personel ve güvenlik görevlisi istihdamı, hapsedme binalarının yapım ve bakım giderleri azımsanmayacak düzeyde mali külfete neden olmaktadır. Ayrıca, hapsedteki mahkûm sayılarının artması ve içerinin fiziki olarak yetersiz hale gelmesi hapsedme yönetimleri ve mahkûmlar açısından çok çeşitli sorunlara yol açabilmektedir. Bunların başında insan hakları ihlalleri gelmektedir ve bu da iktidar açısından siyasi ve hukuki zorluklarla karşı karşıya kalmak demektir (Hapsedmenin Alternatifleri Temel İlkeler ve Umut Veren Uygulamalar Elkitabı, 2013, s. 3-5).

Orta Çağ döneminin insanlık dışı cezalandırma yöntemlerine alternatif olarak gelişen hapsedme sistemi, kendinden beklenenleri vermekte çok başarılı olamamıştır. Ceza sistemi olarak hapsedmeye getirilen eleştirel görüşlerin öne sürdükleri temel gerekçelerden biri, bu yöntemin suç oranlarını azaltmadığıdır ve bunu destekleyen istatistik veriler fazlasıyla mevcuttur. Hapsedmeye getirilen bu temel eleştiri ve bir sonraki bölümde detaylı tartışılacak olan diğer eleştiriler zaman zaman hapsedme reform çalışmalarına öncülük etmiştir. Alternatif çalışmalar ise daha çok hapsedmelerin mimari yapısıyla, hapsedme yönetim sistemleriyle, hapsedme koşullarıyla, mahkûmların yaş, cinsiyet ve işledikleri suçta göre ayrıştırılmış hapsedme türlerinde kalmalarıyla sınırlı olmuştur. Hapsedmeler, hâlâ suçlulukla mücadelede en etkili kurumlar olarak görülmektedir (Kızmaz, 2007, s. 21).

Aydınlanma döneminden önce hapsedme yerine yaygın olarak kullanılan ceza türleri bedensel cezalardır. Bedensel cezada suç işleyen kişinin bedenine müdahale vardır, amaç fiziksel acı vermektir. Bunlar arasında yaygın olarak kullanılanlar; "kırbalama, dağlama, uzuv kesme, kör etme" vb. şeklindedir. 18. yüzyıla kadar ölüm cezası ve sürgün gerektirmeyen suçlar için bu tarz cezalar uygulanmıştır. Aydınlanma çağıyla birlikte bedensel cezalar insanlık dışı kabul edilmiş ve vazgeçilmeye başlanmıştır (Foucault, 1992, s. 68). Vazgeçme süreci her coğrafya ve kültürde aynı hız ve seviyede gerçekleşmemiştir. Bugün dahi ulusal ve uluslararası hukuki düzenlemelerle yasaklanmış olmasına rağmen bedensel cezaların yasadışı olarak kullanıldığı yerlere rastlamak mümkündür.

Suçu Önleme Aracı Olarak Hapishaneyi Yeniden Yorumlamak

Günümüz modern dünyasında yürürlükte bulunan ceza adalet sistemlerinde *hükümün paraya çevrilmesi, denetimli serbestlik, toplum yararına kamu hizmetinde çalışma* gibi cezalar hapsedmeye alternatif olarak kullanılmaktadır. Bu tür alternatif cezalar daha çok hafif ceza gerektiren suçlarda verilmekte, bazen de cezasının önemli bir kısmını yatan mahkûm, belirli şartların oluşması ve iyi hâl durumunda şartlı olarak tahliye edilmekte, cezasının kalan kısmını kontrollü ve şartlı bir şekilde dışarıda geçirmektedir. Ya da hapis cezası yerine okul gibi yerlerde temizlik yapma, toplum yararına çalışma gibi cezalandırma yöntemleri uygulanmaktadır (Kızmaz, 2007, s. 18).

Hapsetme yerine kullanılan alternatif cezalardan olan para cezaları, gerek uygulamada sağladığı kolaylık ve sadelikle gerek diğer ceza türlerinin neden olduğu birçok olumsuzluğa yol açmamasıyla öne çıkmaktadır. Bu cezanın uygulandığı kişi, hapse mahkûm olan kişiler gibi suçlu olarak damgalanmamakta, iş bulma ve normal hayatını devam ettirme konularında sorun yaşamamaktadır. Bu ceza türünde, hapsedilen mahkûmun eş ve çocuklarının, mahkûmun maddi ve manevi desteğinden mahrum kalması ve mağdur olması gibi bir olumsuzluk da söz konusu değildir. 1980'li yıllarda İngiltere'de hapsedmeye alternatif olarak yaygın şekilde kullanılan para cezası, suçlu bulunan mahkûmların yaklaşık olarak beşte dördüne uygulanmıştır (Coyle A. G., 2024).

Hapsetmeye alternatif olarak kullanılan diğer bir ceza da eski hâle iadedir. Bu ceza işlemi; suçun mağduru olan kişilerin zararının telafi edilmesi, zarar gören bir eşya veya ev ise tamir edilerek veya yenilenerek eski hâline getirilmesi, eski hâle getirilmesi mümkün olmayan zararlar da ise tazminat ödenmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu durumda suçlu, eski hâle iade sürecinde çalıştırılabildiği gibi zararın tazmin edilmesi gerektiğinde ise para ödemeye mecbur bırakılmaktadır. Denetimli serbestlik uygulamasında ise suçlu hapse atılmamakta, ancak belirli şartları yerine getirmesi istenmektedir. Ayrıca belirli kamu hizmetlerinde ücretsiz olarak çalışması da gerekebilmektedir. Bu süreç yetkili bir adli otorite tarafından takip edilip denetlenir, şartlara uymadığı tespit edilen suçlu ise hapse atılır. Verilen hapis cezasının ertelenmesi uygulamasında ise tek şart belirli bir süre kişinin yeniden suç işlememesidir. Bu süre içerisinde yeniden suç işlemesi durumunda hem önceki suçundan kaynaklı hem de yeni suçundan kaynaklı hapis cezası yaptırımı uygulanır (Coyle A. G., 2024).

Hapsetmeye alternatif olarak uygulanan bazı ceza türleri de kişinin benzer suçları yeniden işlemesini önlemeye yöneliktir. Örneğin; hız sınırını aşarak veya alkollü araç kullanarak başkalarının yaralanmasına veya maddi zarar görmesine neden olan birini hapsedmek yerine belirli bir süreyle veya süresiz olarak ehliyetine el koyarak bir daha araç kullanmasına ve suç işlemesine engel olmak amaçlanır. Ya da eski eşini tehdit eden bir kişinin tehdit ettiği kişinin ikamet ve iş yerine belirli bir mesafeden fazla yaklaşması yasaklanır, ayağına elektronik kelepçe takılarak mesafesi takip edilir, ihlal durumunda hemen müdahale edilir. Bunlar da alternatif cezalandırma yöntemleridir (Coyle A. G., 2024).

3. Hapishanenin Suçu Önleme Aracı Olarak Kullanılmasına Yönelik Tartışmalar

Suç önleme aracı olarak kullanılan insanlık dışı araçlar yerine tercih edilen hapishaneler de zamanla ve kullandıkça tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar, hapishanelerin suçun önlenmesindeki etkinliği ve sebep olduğu temel insan hakları ihlalleri etrafında yoğunlaşmaktadır.

3.1 Hapishanelerin Etkinliğine Yönelik Tartışmalar

Modernizm, cezalandırmayla asıl hedeflenenin ıslah olduğunu vurgulasa da bu ıslahın nasıl gerçekleşeceğine dair bir yöntem ortaya koyamamıştır. Islahla gerek suçlu gerek toplum açısından elde edilecek faydalar tartışılmaz; ancak ıslah fikrinin içinin doldurulması gerekmektedir. Islah kavramı, hapishanelerde mahkûmlara yönelik yapılan meslek edindirme kursları, boş vakitlerini değerlendirmeleri için planlanan spor gibi sosyal faaliyetlerden daha teknik ve planlı bir konudur. Oysa modern ceza sistemleri cezaları insanileştirmekten öteye geçememiş, suçluların ıslahı söylemden ibaret kalmış, uygulamada bir karşılığının olmadığı görülmüştür. Çünkü ülkelerin yasal düzenlemelerine ıslahla ilgili hükümler eklemek tek başına sorunu çözememektedir. Buna dair uygulamalar sayı, çeşit ve içerik bakımından yetersizdir ve etkin değildir. Hapishanelerin ıslah konusundaki yeterliliğiyle ilgili

mahkûm ve infaz görevlileriyle yapılan görüşmelerden de bu yönde eleştiriler gelmiştir. İlgili yasal düzenlemelerin iyi niyet göstergesi olmaktan öteye geçemediği, hapisane şartlarında iyileşme beklenirken mahkûmların bazen yatacak yer dahi bulamadığı, olumsuz fiziki şartların ıslah kültürüyle bağdaşmadığı yorumları yapılmıştır. Bu sorun, kendi içinde ironi de barındırmaktadır. Suç işlediği için hapsedilen mahkûmların yaşam koşullarının iyileştirilmesi, yeme ve barınma ihtiyaçlarının makul seviyeye çıkarılması, toplumda farklı eleştirilerin oluşmasına neden olmaktadır. Suçluların içeride çalışmadan ve emek harcamadan, vergilerle toplanan paralar harcanarak yedirilip barındırılması, rahat ettirilmesi kimilerince normal karşılanmamaktadır. Dışarıda yaşayıp çalıştığı hâlde barınma ihtiyacını karşılayamayan, düzenli beslenemeyen onca namuslu insan varken suçluların bu insanlardan toplanan vergilerle rahat ettirilmesi etik bulunmamaktadır (Karakehya, 2019, s. 34). Fakat uygun fiziki ve insani koşullar oluşmadıkça hapisanelerde arzu edilen ıslah hedefinin gerçekleşmesi de zor görünmektedir.

Tutukluluk süresi bitip dışarı çıkan mahkûmların büyük çoğunluğunun yeniden suç işliyor olması (Karakehya, 2019, s. 35) gerçeği de hapisanelerde suçluların ıslah edilemediği, diğer suçlularla bir arada tutularak suç eğilimlerinin arttırıldığı yönünde kanaat oluşmasına neden olmaktadır. Bireyin suç işlemek amacıyla yaptığı tercih ve davranışlarının belirlenmesinde kişisel iradesi yanında kişinin içinde bulunduğu sosyal yapının da çok etkili olduğu kabul gören bir yaklaşımdır. Dolayısıyla herkesin suçlu olduğu kapalı bir ortamda bulunan bireyin, suç işlemeyen toplumsal düzenle uyumlu bir insan hâline gelmesini beklemek çok zordur.

Ceza hukukunda işlenen suçlara verilmek üzere tayin edilmiş cezaların belirlenmesinde de ıslah hedefinin değil, suçun ağırlığının dikkate alındığı görülmektedir. Örneğin; yağma suçuna verilen ceza, hırsızlık suçuna verileden daha ağırdır. Buradaki ölçüt, yağma suçunun daha ciddi bir suç oluşudur. Oysa suçlar için ceza türleri, ağırlık ve süreleri belirlenirken suçluların ıslahı da hedeflenmeli, onların karakter ve niteliklerine göre farklılaşan tür ve sürelerde cezalar verilmelidir (Karakehya, 2019, s. 34-35).

Hapishanelerin suç işlenmesini önlemedeki caydırıcılığı, genel ve özel caydırıcılık olarak ikiye ayrılabilir. Genel caydırıcılık, suç işleyenlere verilen hapis cezasıyla toplumda suç işleme eğilimi olan diğer bireylerin suçtan vazgeçirilmesidir. Özel caydırıcılık ise suç işleyip hapis cezasını çeken bireyin hapse yeniden girmemek için bir daha suç işlememesidir. Tahliye olduktan sonra yeniden suç işlenmesi anlamına gelen *mükerrer suçluluk* oranlarının yüksekliği hapishanelerin özel caydırıcılık anlamında etkinliğine yönelik eleştirilerin temel gerekçesidir. Gelişmiş ülkelerde hapis cezasına mahkûm olanların %60'ının daha önceden de hapis cezasına çarptırıldığı dikkate alındığında bu eleştirinin haklılığı ortaya çıkmaktadır. Hapishane korkusunun hiç suç işlememiş bireyler üzerinde daha etkili olduğu, yani hapishanelerin genel caydırıcılık yönünün daha güçlü olduğu söylenebilir. *Giddens'a* göre de hapishaneler içerideki suçluları daha da suça yatkın hâle getirmekte, farklı türden suç işlemiş insanların birbirlerinden etkilenmesine, yeni suçlara yatkınlıklarının artmasına neden olmaktadır. Hapsetme süresinin uzunluğu bu riski daha da arttırmaktadır. Bununla birlikte, hapishanelerin ve buradaki kötü koşulların dışarıdaki insanları suçtan uzak tutmayı başarabildiği söylenebilir. Dolayısıyla, hapishane şartlarının iyileştirilmesi, genel caydırıcılık özelliğini azaltacağı için dışarıdaki insanların suç işleme oranlarını arttıracaktır (Kızmaz, 2007, s. 5-7). Bu durum, hapishane reformunu savunanlar için büyük bir ikilem anlamına gelmektedir. Hapishanelere ve bunların etkinliğine Foucault'un getirdiği eleştiri de aynı doğrultudadır. Foucault, buraları *gözetleme kurumları* olarak tanımlamaktadır. Hapishane, suçluları namuslu bireyler hâline getirmek bir tarafa onları daha çok suça teşvik etmektedir (Foucault, Hapishanenin Doğuşu, 1992, s. 338-339).

Cezaevlerinin kendinden beklenen amaçlara hizmet edip etmediğiyle ilgili Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılmış bir araştırmanın sonuçlarına göre, suç oranının suç başına düşen cezaya bağlı olarak değiştiği iddia edilmiştir. Suç başına düşen ceza arttıkça suç oranı azalmakta, ceza azaldıkça ise suç oranı artmaktadır. 1990-2000 yıllarını kapsayan on yıllık dönemde nüfus başına düşen hapis cezası oranı önemli ölçüde yükselince suç oranı %5 azalmış, buna paralel olarak saldırılar üçte bir, hırsızlıklar %50, soygunlar %66, oto hırsızlığı %75 oranında azalmıştır. Bundan yola çıkarak Amerika'da uygulanan

Suçu Önleme Aracı Olarak Hapishaneyi Yeniden Yorumlamak

hapis cezası politikasının caydırıcı etkisi olduğu, suçu azalttığı sonucuna varılmıştır. Oysa eleştirmenler bu çıkarımlara karşı gelmiş, araştırma ve değerlendirmede eyaletler arası önemli farkların göz ardı edildiğini, verilerin sınırlı toplandığını ve tüm suçları kapsamadığını, nitekim hapis ceza oranlarının yüksek kalmasına rağmen 2000'li yıllardan sonra suçlarda yeniden artış yaşandığını iddia etmişlerdir. Kimilerine göre ise bu dönemde suç oranlarındaki ciddi düşüşün daha farklı nedenleri vardır. Bu dönemdeki güçlü ekonomi ve düşük işsizlik, uyuşturucu pazarlarının değersizleşmesi, kolluk bütçelerine Clinton döneminde verilen destek, toplum destekli polislik uygulamasının yaygınlaşması bunlardan bazılarıdır (Henry, 2003, s. 7).

Hapis cezasına rağmen insanların neden suç işlediğiyle ilgili açıklama getiren en önemli yaklaşımlardan biri, *ekonomik rasyonel seçim teorisidir*. Buna göre, suçlu suç işlemeyen önce fayda-maliyet analizi yapar, elde edeceği fayda karşı karşıya kalacağı yaptırımdan daha cazip ise suç işlemeye devam eder. Dolayısıyla, yeniden suç işlemeyi önlemenin en etkili yollarından biri, mahkûmları eğitmek ve onlara okuma yazma öğretmektir. Bu yolla daha nitelikli ve eğitilmiş hâle gelen mahkûm, tahliye olunca daha iyi bir yaşam ve gelire sahip olabileceği için yeniden suç işlemeyi alternatif maliyeti artıracak ve bu nedenle suç işlemekten vazgeçecektir. Bununla ilgili Amerika'da yapılmış araştırma bulguları, bu yaklaşımı destekler niteliktedir. *Arizona Yetişkin Denetimli Serbestlik Departmanı'nun* bir çalışmasına göre, okur-yazarlık eğitimi alan denetimli serbestlik mahkûmlarının yeniden suç işleme oranları, almayanlara kıyasla %11 daha düşüktür, lise diploması alarak tahliye olanlarda bu azalma oranı %22 gibi daha yüksek bir orandır. Florida'da 1996-97 yılında tahliye olan 18.414 mahkûm üzerinde yapılan ve 2 yıl sonra takip edilen bir başka araştırmadan da benzer sonuçlar çıkmış, lise diploması alan mahkûmların suç işleme oranlarında %8,7 azalma görülmüştür. Bu bulgular, doğal olarak şu soruyu akla getirmektedir: "Madem eğitimle suç işlemeyi önlemek mümkün, neden hâlâ hapishaneler var, neden mahkûmlara üniversite eğitimi de vermiyoruz?". Bu araştırma bulgularından yola çıkılarak şu somut öneriler yapılmıştır: Öncelikli olarak ciddi suçlar hariç hapishanelerin cezalandırma aracı olarak kullanılmasından vazgeçilmelidir. Yeniden suç işlenmesini önlemek amacıyla suçluların eğitimine daha çok mali destek sağlanmalıdır. Bu doğrultuda gardiyanlar da birer eğitici olacak şekilde eğitilmelidir. Hapishanelere harcanan para eğitime harcanırsa rasyonel seçim ilkesi gereği suç oranları azalacaktır (Henry, 2003, s. 11-13).

Giddens ve Foucault'un hapishanelerin suçluları daha da suç işlemeye yatkın hâle getirdiği, suça teşvik ettiği yönündeki iddialarını destekleyen bir diğer yaklaşım da *Sutherland* tarafından ileri sürülen "ayırıcı bileşenler" ve "etiketleme teorisidir". *Ayırıcı bileşenler teorisine* göre bireyin suçluluğunu belirleyen temel unsur, kriminal değerlerle temas seviyesidir. Başka bir deyişle, kişinin sosyal etkileşim kalıpları suçluluk seviyesini ortaya çıkarır. Bu anlamda hapishaneler, kriminal anlamda sosyal etkileşimin çok yoğun yaşandığı yerlerdir. Çünkü içerideki herkes, suç işlemiştir. Bu sosyal çevrede bireyin suçluluk yapısı etiketlemeyle, yani damgalamayla birlikte daha da pekişir. Hatta birincil sapma denilen bireyin işlediği ilk norm ihlalinin geçici bir niteliğinin olduğu ve kişiyi suçlu yapmadığı, sonraki ikincil norm ihlallerinin kişiye suçlu niteliği kazandırdığı söylenir. Dolayısıyla, hapishane koşullarında birincil sapma nedeniyle bulunan birey, kriminal sosyal etkileşime ne kadar uzun süre maruz kalırsa o kadar yoğun bir şekilde suç eğilimi yükselir, suçlu kimliği kazanmaya başlar. Bu süreçte hapishanedeki alt kültürün, suçlular arasındaki etkileşim ve hiyerarşinin de etkisi söz konusudur (Kızmaz, 2007, s. 8,9).

Hapishanelerin etkinliğini olumsuz yönde etkileyen bir diğer husus da buraların suçluları topluma yabancılaştırmasıdır. Hapishanelerin aşırı kalabalık olması, sosyal etkileşim kalıplarının sorunlu olması gibi olumsuz koşullarının yanında kişinin hapis süresince ailesinden uzak kalışı, önceki işinden ve gelirinden mahrum olması toplumla olan bağlarını zayıflatır ve kişiyi yabancılaştırır. Bu durum, suçluların ıslah edilmesi bir tarafa onları daha kırılabilir ve suça yatkın hâle getirir. Toplumla teması azalan ve bağları kopan suçlu, hapisten çıkınca içerideki alt kültürle edindiği ilişkileri dışarıda da devam ettirir, suç işleme potansiyelini yükseltir (Giddens, 2000, s. 199). Hapisten tahliye olan suçlunun toplumla uyumunda sorun yaşamasına, yeniden suç işlemeye yatkın hâle gelmesine neden olan bir diğer sorun da hapishane yaşam tarzlarıdır. Sürekli gözetim altında tutulan, günün hangi saatinde ne

yapacağı belirlenmiş ve takip edilen mahkûm, son derece monotonlaşmış bir hayatın içinde uzun süre bulunduktan sonra düşünmemeyi, çalışmamayı ve bir şey üretmemeyi normal karşılamaya başlayacaktır. Bu atalet nedeniyle dışarı çıkınca da ihtiyaçlarını çalışarak gidermek yerine suç işlemeyi tercih edebilecektir. Hapis döneminde mahrum kalınan biyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlar o kadar çoktur ki bunların her biri gerek hapisanedeki yaşam sürecinde gerek sonrasında suçlunun toplumla bütünleşmesi, yeniden suç işlememesi ve ıslah olmasının önünde duran önemli engellerdir.

Sonuç olarak; günümüz şartlarında hapisanelerin ıslah etmekten ziyade cezalandırma, suçluları belirli bir süre için sınırlı imkânlarla yaşamak zorunda bırakma, bazı temel ihtiyaçlarına erişimlerini kısmen veya tamamen ortadan kaldırarak onları bir daha suç işlemekten menetmeye çalışma amaç ve işleviyle öne çıktığını söylemek yanlış olmasa gerektir. Fakat bu daraltılmış işleve rağmen gerçeklik çok farklıdır. Hapse girdiğinde suçlu kimliği tam oluşmamış kişiler, çıktıklarında daha tecrübeli ve daha kararlı, suçlu kimliğini daha çok benimsemiş bireyler olarak yeniden ve daha ciddi suçlar işlemeye hazır hâle gelmektedirler.

3.2 Hapishanelerde Güvenlik ve İnsan Onuru Arasındaki Denge

Her birey, doğuştan gelen ve insan olmasından kaynaklanan bir değere, onura sahiptir, bundan dolayı saygı görmeyi hak eder. Bu durum bireyin suç işlemesi ve hapse atılması durumunda da geçerlidir. Nitekim Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (ICCPR), özgürlüğünden mahrum kalan insanlara karşı insani muamele gösterilmesini, doğuştan sahip oldukları onurlarına karşı saygılı davranılmasını hüküm altına almıştır. İnsan onuruna saygı gösterilmesi, uluslararası hukukun değişmez kuralıdır. İnsan onuruna saygı da işkence yapılmasını reddeder, mahkûm için gerekli maddi şartların sağlanmasını, yeterli miktarda yiyecek ve içeceğe ulaşılabilmesini, zorunlu sağlık hizmetlerine erişilebilmesini gerektirir. Bunların dışında mahkûma yönelik kötü muameleler, uygulanan kimi zorunlu ve anlamsız rutinler, rahatsız edici kıyafetler, insanlık dışı ve küçük düşürücü şeyler insanlık onuruyla bağdaşmaz (Pehlivan, 2013, s. 5).

Diğer taraftan, çeşitli suçlardan mahkûm olup içeri girmiş, hapisteki yaşantıları belirli kurallarla sınırlandırılıp belirli sürelerle bağlanmış kişileri disiplin içinde tutmak, birbirlerine zarar vermemeleri için güvenliklerini sağlamak, planlanmış eğitim ve rehabilitasyon programlarını uygulamak, hapisanede düzeni ve güvenliği sağlamak birtakım katı tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir. Ayrıca, hapisanede görevli personelin mahkûmlardan zarar görmesi ihtimali, mahkûmların firar etme riski gibi durumlar da ilave güvenlik önlemi alınmasını gerektirmektedir. Alınan güvenlik önlemleri, hapisanenin etrafını yüksek duvarlarla ve dikenli tellerle çevirmek şeklinde binanın fiziki şartlarıyla ille ilgili olabileceği gibi, kamera sistemleriyle hapisanenin gerekli yerlerinin sürekli gözetlenmesi, mahkûmların bazı eşyaları kullanmalarının ve bunları bulundurmalarının yasaklanması, yine bazı davranışların yasaklanarak ihlal edenlere cezai müeyyideler uygulanması şeklinde çeşitlilik gösterebilmektedir (Pehlivan, 2013, s. 6).

Bu durumda, hapisteki mahkûmların insanlık onurunu zedelemekten gerekli güvenlik önlemlerinin nasıl alınacağı, hapisane programlarının eksiksiz nasıl uygulanacağı konusu önem arz etmektedir. Uluslararası Hapishane Çalışmaları Merkezi, mahkûmlara insanca ve adil davranılmasının hapisanelerin güvenlik ve kontrol sisteminde zafiyete yol açacağı iddiasının doğru olmadığını söylemektedir. Mahkûmların haklarına saygı gösterilmesi hem mahkûmların kendilerini daha huzurlu hissetmelerini sağlayacak hem de mahkûmların gözünde hapisane yönetiminin ve personelinin meşruiyetini pekiştirecektir. Bu durum da hapisane düzeninin sağlanmasında ve sürdürülmesinde önemli rol oynayacaktır. İngiliz hapisanelerinde yapılan araştırmalarda da saygı duyulan, kendilerine adil davranılan ve iyi muamele gören mahkûmların daha düzenli yaşadıkları, hem kendilerini güvende hissettikleri hem de çevrelerine güven verdikleri tespit edilmiştir (Liebling, 2011, s. 533).

Hapishane güvenliğinin sağlanmasıyla insan onurunun korunması arasındaki dengeyi kurmaya yardımcı olacak pek çok yöntem vardır. Öncelikle güvenlik kaygısıyla konulan kurallar eğer mahkûm onurunu zedeliyorsa alternatif başka kural ve yöntemler araştırılıp uygulanmalıdır. Bazen de sorun

Suçu Önleme Aracı Olarak Hapishaneyi Yeniden Yorumlamak

olan şey, kuralın kendisi değil, uygulanış yöntemidir. Dolayısıyla, hapishane yönetiminin ve personelinin kuralları uygulama yöntemiyle ilgili eğitilmesi ve denetlenmesi gerekmektedir. Israrla yanlış yöntem uygulayan personele yaptırım uygulamak ve görev yerini değiştirmek de bu sorunu çözebilir. Eğer uygulanmak zorunda olunan bir kural özü itibariyle onur kırıcı olarak görülüyorsa bu durumda mahkûmların bu kuralı kabullenmeleri için ikna edilmesi, başka araçlarla bu kırılmanın telafi edilmesi gerekebilir. Bu durumda kuralın yasal dayanağının bulunması, uluslararası standartlara uygun olması, uygulanmasında gereklilik ve zorunluluk olması, yani alternatifi olmaması, orantılı olması, adil ve eşit uygulanması gibi koşulların mevcudiyeti önemlidir. (Bu kadar uzun açıklamalardan sonra kaynak bilgisi var mı?)

“Nelson Mandela Kuralları” da denen “Birleşmiş Milletler Mahpuslara Uygulanacak Muameleye İlişkin Asgari Standart Kuralları”, bu konuda asgari ve vazgeçilemez koşulları belirlemiştir. Birleşmiş Milletler 2015 yılı Aralık ayında Genel Kurul kararıyla bu standartları belirlemiş, adalet ve insan hakları uğruna verdiği mücadeleden dolayı bu standartlara Güney Afrikalı lider Nelson Mandela'nın adını vermiştir (The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners/ the Nelson Mandela Rules).

4. Hapishaneyi Yeniden Yorumlamak

Bugünkü anlamda hapishanenin ortaya çıkışı, yaygınlaşması, tür ve kapasitesinin çeşitlenmesiyle birlikte hapishanelerin kendisine yönelik beklentileri karşılayamadığı, hatta yeni sorunlara neden olduğu yönünde sistematik ve ciddi eleştiriler yapılmaya başlanmıştır. Eleştirilmesine rağmen hapishanenin tam olarak yerini alacak, genel kabul görmüş bir alternatif sunulamamış, hapsedme tedbirinden tamamen vazgeçilmesi mümkün olmamıştır. Ancak hapishane uygulamasının mevcut sorunlarıyla birlikte devam etmesi de makul görülmediğinden hapishanelerin yeniden yorumlanması, mimari yapısı, yönetim tarzı ve içeride yürütülen faaliyet türleri açısından daha da iyileştirilmesi şu aşamada yapılması gereken en doğru şeydir.

4.1 Cezalandırma Aracı Olarak Hapishane

“Hapishane niçin vardır?” denilince ilk akla gelen şeyler; *iktidarı elde tutmak, muhalifleri sindirmek, savaş esirlerini tutmak, suçluları cezalandırmak* olmuştur (Uyanık, 2017, s. 103). Suçlu, cezalandırılmalıdır. Çünkü toplumsal bir normu ihlal etmiştir, tüm toplumun ve de şahısların haklarına tecavüz etmiş, onlara doğrudan ya da dolaylı zararlar vermiştir. Yaptığı yanına kalmamalıdır, işlediği suçta uygun şekilde ceza almalıdır ki yeniden suç işlemeye cesaret etmesin, suç işlemeyi düşünen başkalarını da bundan vazgeçsin. Bu yaklaşım doğru olmakla beraber, hapsedme aracının bu amaca uygunluğu tartışmalıdır. Zira mahkûm sayısının artmasına rağmen suç oranlarının düşmüyorsa olması hapsedmenin suçla mücadelede etkin bir yöntem olmadığını gösterir. Ayrıca mahkûma verilen hapis cezasının suçlunun masum olan yakınlarını da cezalandırıyor olması doğru bir şey değildir. Hapse giren mahkûmun gelirine muhtaç, onun manevi desteğiyle yaşayan aile fertleri, hapsedme cezasıyla suçludan daha ağır şekilde cezalandırılmış olmaktadır. Suçlunun içeride kalacak sıcak bir hücresi, karnını doyuracak kadar da olsa gıdaya erişimi varken mahkûm yakınları için bunun bir garantisi yoktur.

Konuya toplum açısından bakıldığında verem, hepatit gibi toplum sağlığını tehdit eden salgın hastalıkların hapishane koşullarında yaygınlaşıp topluma yayıldığı bilinen bir gerçekliktir. Hapishane personeli de hapishane sisteminin dolaylı olarak cezalandırdığı masum insanlardandır. Kanada'da infaz koruma memurlarının dörtte birinin travma sonrası stres bozukluğu yaşadığı, İskoçya'da 2013-2015 yılları arasında hapishane çalışanlarının yoğun yaşadıkları kaygı bozukluğu ve depresyon nedeniyle işe gelemedikleri gün sayısının toplamda altı çalışma yılı kadar uzun bir süreyi bulduğu araştırmalarda ortaya konmuştur (Allen, 2016, s. 5).

Hapishanelerle ilgili bir diğer sorun da mahkûm sayılarının hapishane kapasitelerinin üzerinde artması nedeniyle hapishane koşullarında meydana gelen kötüleşmedir. Dünyadaki 116 ülkede hapishanelerde kapasitenin üzerinde mahkûm kalırken bu rakam, bazı ülkelerde çok yüksek yoğunluk

rakamlarına ulaşmıştır. Örneğin Kongo Cumhuriyeti'nde cezaevlerinde kapasitenin %616'sı, Kamboçya'da %409'u, Uganda'da %363'ü kadar mahkûm vardır. Gelişmiş ülkelerden Fransa'da bu oran %122, Amerika Birleşik Devletleri'nde %95 iken Türkiye'de %117'dir (prisonstudies.org, 2024). *Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi*, hapisanelerde her mahkûma tek kişilik odada en az altı, çift kişilik odada dört metrekaare alan düşmesi gerektiğini söylese de bu rakam Gürcistan hapisanelerinde bir metrekaarenin altındadır (Ceza infaz kurumlarında mahkum başına düşen yaşam alanı: CPT standartları, 2015, s. 1).

Hapishane sisteminde hedeflenen cezalandırma yöntemi, Orta Çağ dönemindeki gibi beden üzerinde gerçekleşen cezalandırma şeklinde değil, disipline edici, ıslah edici, gözetleyici cezalandırma yöntemidir. Disipline etme ve ıslah etmenin en önemli araçlarından biri gözetlemedir. Mahkûmlara her anında gözetlendikleri hissi verilir; ama gözetleyen çoğu zaman görülmez. O yüzden hapishaneler *Panopticon tarzı* bir mimaride yapılıp, her yeri gören egemen bir noktada konumlandırılmış bir kule vasıtasıyla mahkûmlar hücrelerinde dahi izlenir. Modern hapishanelerde gözetleme işi kameralar gibi teknolojik araçlar kullanılarak daha kolay ve kesintisiz yapılır hâle gelmiştir. Foucault'a göre mahkûmlar bundan dolayı disiplini içselleştirir, uyulması gereken kurallara başka bir şeye gerek kalmadan uyarak disipline olurlar (Foucault, *İktidarın Gözü*, 2003, s. 95).

İşlenen suçun karşılığında mahkûma uygulanan cezada hedef doğrudan mahkûmdur, onun ıslahı hedeflenir. Dolayısıyla hapsedme cezası "ders verici" ya da "ıslah edici" ceza adaletidir. Bu cezalandırma sisteminde suçun mağduru ihmal edilmiştir. Oysa iyi bir ceza adalet sistemi mağduru da korumalı, "onarıcı" niteliğiyle mağduriyeti telafi etmelidir. *Onarıcı ceza adalet sistemi*, hapishanelerin ıslah etme kabiliyetine yönelik eleştirilerin artmasıyla daha çok gündeme gelmiştir. Suç eyleminin yol açtığı zararlar giderilerek tarafların tatmin olması sağlanır ve toplumsal barış tesis edilerek aslında suçlu da normalleşmiş, hapse girerek yaşayacağı olumsuzluklardan kurtulmuş olur (prisonstudies.org, 2024).

4.2 Suçu Önleme Aracı Olarak Hapishane ve Alternatif Araçlar

Bugünkü hapishaneler, suçlulara yaptıklarının kötü bir şey olduğunu anlatacak ve onların pişman olmalarını sağlayacak rasyonel ve adil bir cezalandırma sistemi arayışının ürünüdür (Akers, ve diğerleri, 2009, s. 17). Cezalandırma işlemi, suçlunun onurunu zedelemekten ve devlet eliyle yapılmalı, bu yolla keyfîlik önlenmeli, orantılı, eşit ve adil bir ceza uygulanmalıdır. Verilecek cezada insanlık onurunu koruma güdüsüyle hareket edip çok hafif bir ceza verilmesi de rasyonel tercih kuramına göre doğru olmayacaktır. Verilen ceza, işlenen suçla elde edilen faydanın alternatif maliyetini dikkate almaya ve suç işlemekten caydırmaya yetecek düzeyde ağır bir ceza olmalıdır. Hapishanelerin bu anlamda alternatif maliyet olarak caydırıcı etkisinin artırılması konusunda birbirinden farklı görüş ve yaklaşımlar dikkat çekmektedir. Bir görüşe göre hapishane koşullarının ağırlaştırılması, suçlu açısından alternatif maliyeti artıracığı için, hapsedme cezasının caydırıcılığını artıracaktır. Bu görüşü savunan *Livingston'un*, ağır ceza alan mahkûmların yeniden suç işleyerek hapishaneye dönme oranlarında düşüş olduğu yönünde çalışmaları vardır (Livingston, 1996, s. 504). Diğer bir görüşe göre, hapishane koşullarının insanileşmesi ve mahkûmların rehabilitasyonuna ağırlık verilmesi suçla mücadelede daha iyi sonuçlar verecektir. Suçlunun rehabilitasyonundaki hedeflerin belirlenmesinde yapılan modellemelerden biri olan "risk-gereksinim modeline" göre toplum menfaatine yönelik olarak risk oluşturan davranışlar kişinin haklarından daha önce gelir. O yüzden bu suçun yeniden işlenmesinin önlenerek toplumun korunması için suçlunun rehabilitasyonu çok önemlidir. Bir diğer görüşe göre ise hapsedmeye alternatif ceza biçimleri uygulanarak hapishanelerden vazgeçilmesi, hapis yerine toplum hizmetlerinde çalıştırılması daha doğru bir suçla mücadele yaklaşımı olacaktır (Işıқтаç, 2013, s. 632-634).

Tüm bu yaklaşımlar suç oluşuktan sonrası için farklı yöntemler sunar. Oysa suçla mücadelede proaktif yaklaşım, suç oluşmadan önlem aldığı için, birçok sorunu başından çözer. Proaktif yaklaşımla suç işlemeye müsait olanaklar ortadan kaldırılır, suç işleme niyetinde olanların düşüncesi değiştirilip suç işlemekten vazgeçirme amaçlar (Uzun, 2019, s. 15). Dolayısıyla, suçu oluşturan faktörlerin tespit edilerek bunların mümkünse ortadan kaldırılması, değilse kontrol altında tutulması suç işleme

Suçu Önleme Aracı Olarak Hapishaneyi Yeniden Yorumlamak

oranlarını doğrudan düşüreceği gibi suçlu sayısını da azaltacaktır ve hapishaneye duyulan ihtiyaç da azalacaktır. Kişileri suç işlemeye sevk eden hususlar, ekonomik sıkıntılar ve eğitim eksikliği gibi temel sorunlardan kaynaklanabilmektedir. Bu sorunlar zaman zaman kronik hâle gelebilmekte ve kısa sürede çözüm üretilmesi mümkün olamamaktadır. Bu durumda yapılması gereken, suç işlemeyi kolaylaştıran unsurların ortadan kaldırılmasıdır. *Hırsızlık olayının çok yaşandığı mahallerde aydınlatma çalışmalarının artırılması, kameralar kurulması, kolluk devriye hizmetlerinin artırılması, o bölgede yaşayan insanların bireysel güvenlik tedbirlerini artırmalarının teşvik edilmesi* bu duruma örnek olarak verilebilir.

Literatürde suçla ve suçluyla mücadele amacıyla uygulanan yaptırımların *hürriyeti bağlayıcı yaptırımlar (custodial sanctions)* ve *seçenek yaptırımlar (non-custodial sanctions or alternative sanctions)* şeklinde iki grupta tasnif edildiği görülür (Abanoz, 2017, s. 4). Bu anlamda hapis cezaları hürriyeti bağlayıcı yaptırımlardır. Kişi, kapalı bir mekâna konularak hürriyeti sınırlandırılır, bu yolla hem cezalandırılmış olur hem de yeniden suç işlemesi önlenmeye çalışılır. Suçun hapishane aracılığıyla önlenmesi, hapsedilen kişinin yeniden suç işlemeye araçlarına erişimi engellenerek işlediği suçtan pişmanlık duyacak şekilde içe dönmesi sağlanıp ıslah edilerek ve suç işleme potansiyeli olan kişileri hapsedme yaptırımıyla korkutup suç işlemekten vazgeçirerek sağlanmaya çalışılır.

Suç önleme amacıyla hapishane dışında kullanılan ve *seçenek yaptırımlar* denilen başka araçlar da vardır. Bu araçlar kullanılırken suçlu hapsedilmez. Ancak, farklı yaptırımlarla cezalandırılır ya da sebep olduğu zararı gidermesi sağlanır, toplum yararına olacak bazı zorunlu faaliyet ve çalışmalara tabi tutulur, işlediği suç tedavi gerektiren bir sağlık sorunundan kaynaklanıyorsa zorla tedavi programına alınır. Bu yolla gerek suçlu gerek toplum açısından hapsedmenin arzu edilmeyen olumsuz sonuçlarından da kaçınılır. Bu tarz alternatif araçlara daha çok basit suçlarda başvurulduğu görülmektedir. *Adli para cezaları, sebep olunan zararın giderilmesi veya giderilmesi mümkün değilse tazmini, belirli süreyle belirli eğitimlere katılma zorunluluğu, belirli sürelerle belirli eylemlerde bulunmama, şartlı salıverme ya da hükmün açıklanmasını erteleme (belirli bir süre boyunca aynı veya benzer suçu yeniden işlememe durumunda önceki işlediği suçtan ceza vermeme, hapsedmeme veya kalan hapis cezasından muaf sayma, erken tahliye etme), bazı trafik suçlarında belirli süreyle ehliyete el koyarak ya da ehliyeti iptal ederek araç kullanılmasını yasaklama, mesleki suçlarda o mesleğin icrasını belirli bir süreyle ya da süresiz yasaklama, belirli süreyle toplum yararına işlerde ücretsiz çalıştırma (sokakları temizleme, okulları boyama gibi)* (Abanoz, 2017, s. 4-5) çok çeşitli türleriyle karşılaşılabilecek olan seçenek yaptırımların en yaygın olanlarından bazılarıdır.

4.3 Hapishane ve Rehabilitasyon

Hapishanelerdeki suçluların rehabilite edilmesi gerektiği görüşünün temelinde yatan düşünce, suçluların insan oluşlarına odaklanır (Işıқтаç, 2013, s. 630). Yapılması gereken, suçluların rehabilite ederek hem onları yeniden topluma kazandırmak hem de yeniden suç işleyebileceklerine dair toplumdaki endişeleri gidermektir. Bu yolla suçlunun insanlık onuru korunduğu gibi toplumun hakları da güvence altına alınmış olur. Hapishane rehabilitasyon programlarına bu açıdan bakılmadığı zaman konu çok farklı noktalara gitmekte, rehabilitasyon faaliyetleriyle harcanan kamu kaynaklarının israf edildiği yönünde eleştiriler ortaya çıkmaktadır. Rehabilitasyon programıyla elde edilmesi hedeflenen toplumsal faydaların bilincinde olmayan hiçbir vatandaş, ödedikleri vergilerin hapisteki suçlulara harcanmasına, onların konforu için tüketilmesine rıza göstermeyecektir. Suçla mücadele stratejilerinde; *suçun önlenmesi, suçun kontrolü ve suçlunun tedavisi* olmak üzere üç aşamadan söz edilebilir (Akıncı, 1999, s. 97). Rehabilitasyon programları da suçluları ıslah ederek suç işleme fikrinden uzaklaştırdığı için önleyici stratejiler arasında sayılabilir.

Hapishane rehabilitasyon programlarının başarı seviyesi aslında suçluların toplumsallaşma seviyesini de belirleyecektir. Hapishanede geçirilen süre boyunca diğer mahkûmlarla ve hapishane yönetimiyle sağlıklı ilişki kurma fırsatı bulan suçlu, toplumsallaşma yeteneklerini muhafaza eder. Bunun yanında, eğitim ve meslek edindirme gibi konularda ilave destek alan suçlunun tahliye sonrası topluma sağlıklı entegrasyonu kendisi açısından kolaylaşır. Fakat sağlıklı entegrasyon için bir de mahkûmun toplumca kabul görmesi gerekmektedir. İnsanların kendisiyle diyalog kurmakta tereddüt ettiği, iş bulmakta zorlanan bir mahkûm iyi bir hapishane rehabilitasyon dönemi geçirse de tam

anlamıyla toplumsallaşamayabilir. Dolayısıyla hapishane rehabilitasyon programlarını daha geniş çerçevede planlamak, toplumu da bu sürece dâhil etmek, düşünce ve davranışlarını bu doğrultuda değiştirmek gerekmektedir.

4.4 Hapishane ve Radikalleşme

Suç önleme aracı olarak hapishanelerin başarısız olduğunu savunanların en temel gerekçelerinden birisi, hapse giren suçlunun suça daha da yatkın hâle gelerek radikalleştiğidir. Yani suçlunun diğer suçlularla güçlü bir bağ kurduğu, onlardan yeni suç işleme teknikleri öğrendiği, suç işlemeyi içselleştirip normalleştirdiği ve tahliye olunca daha ciddi suçlar işlemeye eğilimli hâle geldiğidir (Kızmaz, 2007, s. 21,22). Bu eleştiri kısmen doğru olmakla birlikte, bu olasılıkların gerçekleşme seviyesi ve yaygınlığı hapishane türüne, içerideki yaşam koşullarına, hapishane yönetim tarzlarına, içerideki mahkûmların işledikleri suç türlerine ve profillerine göre değişkenlik göstermektedir. Bazı cezaevleri mahkûmlarda daha yüksek düzeyde öfke birikimine neden olup birbirlerine ve topluma yabancılaştırırken açık ve yarı açık cezaevlerinde mahkûmlar dışarıdaki hayatlarına benzer şekilde kısmen serbest yaşamakta, üretim yaparak hem para kazanmakta hem de meslek edinmektedirler.

Hapishane radikalleşmesini tetikleyen önemli bir konu da suçluların işledikleri suç türüne ve ağırlığına dikkat edilmeden karışık bir şekilde aynı mekânlarda tutulmasıdır. Örneğin; basit bir suçtan içeri girmiş birini *katalog suçlar* denilen *kasten adam öldürme, hırsızlık, uyuşturucu ticareti, cinsel saldırı* gibi suçlardan mahkûm olmuş kişilerle aynı mekânda uzun süre tutmak; ya da bir terör örgütüne sempati duymaktan dolayı mahkûm olan birisini o terör örgütünün ideolojisini benimsemiş, propagandasını yapan, hatta lider kadrosunda bulunmuş suçlularla aynı ortamda tutmak bu kişilerin ideolojik olarak radikalleşmesine, hapishane alt kültürünün de etkisiyle daha ciddi suçlar işlemeye meyilli hâle gelmesine neden olabilmektedir. Hapishanelerin iki önemli unsuru olan mahkûmlarla hapishane personelinin arasındaki başarılı ilişki iyi bir hapishane yönetiminin temelidir (Coyle A. , 2002, s. 13) ve hapishane radikalleşmesini önlemede önemli bir araçtır. Bunun olmaması hem hapishane yönetiminin mahkûm gözünde saygınlığını ve meşruiyetini zedelemekte hem de hapishane alt kültürüne tabi olmaya mecbur ederek suçluların radikalleşmesinin önünü açmaktadır.

4.5 Suçu Önleme Aracı Olarak Hapishanenin Etkinliğine Dair Öneriler

Suçun önlenmesi ve suçla mücadele amacıyla çok çeşitli modeller denenmeye ve uygulanmaya devam edilse de hâlihazırda hapishanelerden tamamen vazgeçilmesini mümkün kılacak alternatif bir model ortaya çıkmamıştır. Dolayısıyla, yapılması gereken şey hapishanelerin etkinliğine yönelik yapılan eleştirileri dikkate almak, daha etkili bir suç önleme aracı olabilmesi için gerekli reformları hayata geçirmektir.

Hapishanelerin caydırıcılığının artırılması ve suçluların yeniden suç işlemekten vazgeçirilmesi için aşağıda sıralanan öneriler, her koşulda ve her kültürde genel geçerliliği olan, her zaman aynı sonuçları vermesi beklenen öneriler değildir. İçinde bulunulan toplumun kültürel değerleri, suça ve suçluya bakış açısı gibi birçok unsur alınacak sonuca etki edebilir; bir yerde başarılı olmuş bir reformun başka bir yerde beklenmeyen olumsuz sonuçlara yol açması mümkün olabilir. Bazı önerilerin birbirleriyle çelişiyor görünmesi de aslında farklı kültürlerde farklı sorunların öncelenmesi, farklı sonuçların elde edilmek istenmesiyle ilgilidir. Bu yüzden farklı ve birbiriyle çelişen çözüm önerileri söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla her bölge kendi iç dinamikleriyle, yerel kültürel değerleri ve insanların genel karakter yapılarıyla uyumlu olan reformları hayata geçirmelidir. Daha da önemlisi hapishanelerle ve buraların yönetimiyle ilgili yapılacak reform ve değişiklikler bilimsel çalışmalarla elde edilen veriler ışığında belirlenmeli, geniş tabanlı ve çok taraflı mutabakatla değişikliklere karar verilmeli, yapılan değişiklikler ve yeni uygulamalar yine somut veriler ışığında ölçülüp değerlendirilmeli, eksikler giderilip hatalar düzeltilerek yola devam edilmelidir.

Hapishanelerin etkinliğinin artırılması ile ilgili olarak bahsedilen bu genel öneriler yanında, diğer somut öneriler şu şekilde sıralanabilir:

Suçu Önleme Aracı Olarak Hapishaneyi Yeniden Yorumlamak

1. Suç oranlarında artış olması durumunda suçlular için belirlenmiş olan cezalar ve hapishane koşulları, suçun niteliği de dikkate alınarak çeşitlendirilmeli ve ağırlaştırılmalıdır.
2. Hapishane koşulları eğer suçluları suça yatkın hâle getiriyorsa bu koşullar insanileştirilmeli, rehabilitasyon çalışmalarına ağırlık verilmelidir.
3. Hapsetmeye alternatif yaklaşımlar geliştirilip denenmeli, başarılı olanlar yaygınlaştırılıp teşvik edilmeli, bu amaçla çalışacak kurumsal yapılar oluşturulmalıdır.
4. Suç işleyen herkes değil, nitelikli ve ağır suç işleyenler hapsedilmeli, diğerleri için seçenek yaptırımlar uygulanmalıdır.
5. Hapishaneler, sadece suçluların kapatıldığı yerler değil, aynı zamanda eğiten ve öğreten mekânlar olmalıdır. Buralar daha fonksiyonel hâle getirilmeli, mesleki eğitim ve sosyal faaliyetlere önem verilmelidir. Sadece cezalandıran değil, aynı zamanda koruyan ve onaran, ıslah eden yerler olmalıdır.
6. Suçun niteliğine ve suçlu profiline göre farklılaştırılmış hapishaneler planlanmalı, mümkün olmaması durumunda ise aynı hapishanede koşullara yerleştirme planı buna göre yapılmalı, birbiriyle teması sakıncalı olan mahkûmların aynı ortak alanları kullanmaları önlenmeli, bu mümkün değilse kullanma saatleri farklılaştırılarak fiziki temasları engellenmelidir.
7. Hapishane içinde ideolojik gruplaşmalar ve çeteleşmeler önlenmeli, hiçbir mahkûm korunmaya ihtiyaç duyup da bu çetelere dâhil olmak zorunda kalmamalıdır.
8. Hapishane yönetimiyle mahkûmlar arasında sağlıklı iletişim kanalları kurulmalı, mahkûmlardan gelen talepler ve şikâyetler ciddiye alınarak değerlendirilmelidir. Bu talep ve şikâyetlerle ilgili yapılacak geri bildirim mahkûmla hapishane yönetimi arasında güven oluşmasını sağlayacaktır.
9. Hapishane personelinin mahkûmlarla iletişim kurma becerileri artırılmalı, insan ve suçlu psikolojisiyle ilgili eğitimler verilmelidir. İnsan onurunu zedeleyici tarzda muamelede bulunan personelin tespit edilebilmesi için iç kontrol ve şikâyet mekanizması kurulmalı, sorunlar kronik hâle gelmeden çözümlenmelidir.
10. Mahkûmlara yönelik yapılan işlemler ve uyulması istenen kurallar eşit ve adil bir şekilde belirlenmeli, işlem ya da ceza gerektiren her durumun önceden belirlenmiş ve mahkûmlarca bilinen standart bir karşılığı olmalıdır.
11. Hapishanelerin fiziki şartları makul seviyede olmalı, mahkûmların temel ihtiyaçları zamanında karşılanmalıdır.
12. Hapishanelere kapasitelerinin üstünde mahkûm yerleştirilmemelidir.
13. Mahkûmlara sunulan beslenme, barınma ve sağlık hizmetleri, hapishanelerin bulunduğu bölgenin ve mahkûmların geldikleri sosyo-ekonomik çevrenin hayat standardının altında olmalıdır. Bununla birlikte bu konuda belirlenmiş uluslararası standartlar ve taraf olunan sözleşmelerin ilgili hükümleri dikkate alınmalıdır.

SONUÇ

İnsanlar, sosyal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanması gibi zorunluluklar nedeniyle bireysel yaşamdan toplumsal yaşama geçtikçe birlikte yaşamının gerektirdiği kurallar ve yasaklar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kurallar ve yasaklar, toplum içindeki bireylerin haklarının korunması, toplumsal düzenin sağlanması, huzur ve güvenliğin temin edilmesi için gerekli olup bunlara uyma konusunda her bireyin toplumsal sözleşme gereği rızası var kabul edilir. Kurallara uymayanlar, yapılmaması gerekenleri yapıp yapılması gerekenleri ihmal edenler suç işlemiş sayılırlar, toplumsal düzeni bozdukları ve kimi durumlarda doğrudan toplumun diğer üyelerine zarar verdikleri için cezalandırılmaları gerekir. Suç işleyenlerin cezalandırılmalarında asıl amaç, suç işlenmesini önleyerek toplumsal düzeni korumaktır.

Suç işleyenlerin cezalandırılma yöntemleri ve kullanılan araçlar tarihî süreçte büyük değişimler geçirmiş, suç önleme felsefesinde ve ceza hukukunda köklü değişimler yaşanmıştır. Feodal düzenin hâkim olduğu dönemde suç işleyen birisinin kralın otoritesine karşı geldiği kabul edilmiş, mağdura

verdiği zararın boyutundan ve bu zararın telafi edilmesinden ziyade kralın otoritesinin korunmasına odaklanılmıştır. Bundan dolayı da işlenen suçla orantısız çok ağır cezalar uygulanmış, verilen cezalar suç işleyen kişiye göre değişkenlik gösterecek kadar keyfileşmiştir. İnsanlık dışı ve gaddarca uygulanan bu cezalar daha çok suçlunun bedenini hedef almış, suçlu kendisine uygulanan ceza esnasında teşhir edilerek toplumun diğer üyelerine gözdağı verilmiştir. Aydınlanma dönemiyle birlikte bu insanlık dışı cezalandırma sisteminden vazgeçilerek daha insani, suçla orantılı, eşit ve adil cezalandırma sistemleri geliştirilmeye çalışılmış, bugünkü anlamda hapishaneler de bu dönemde şekillenmeye başlamıştır.

Suçu önleme aracı olarak yaygın şekilde kullanılmaya başlanan hapishanelerin suçu önlemede istenilen seviyede başarılı olamaması üzerine, bireyi suç işlemeye teşvik eden biyolojik ve kalıtsal nedenler üzerinde durulmuştur. Bu yönde gelişen kuramların etkisiyle cezalandırma sisteminin bireyselleşmesi, kalıtsal olarak suç işlemeye meyilli olanların -idam dâhil- ağır cezalarla cezalandırılması yönünde görüşler ortaya atılmıştır. Daha sonra bireyi suç işlemeye yönelten çevresel etmenler olabileceği fikri ortaya atılmış, bu da proaktif yaklaşımlar denilebilecek olan hapsedmeye alternatif cezalandırma ve suçla mücadele yöntemlerinin gelişmesine zemin hazırlamıştır.

“Suçlunun açık veya kapalı bir alanda belirli süreyle tutulması anlamındaki” hapsedme uygulamasına tarihin çok eski dönemlerinde rastlanılmaktadır. Bu uygulamalar, farklı kültürlerde ve tarihin farklı dönemlerinde değişkenlik gösteren usullerle ve amaçlarla uygulanmıştır. Suçlular, bir dönem kullanılmayan eski maden ve taş ocaklarında zorla tutularak diğer insanların bunlardan korunması amaçlanmıştır. Bazı kültürlerde ise suçlular buralarda çalıştırılarak hem cezalandırılmış hem de kendilerinden ekonomik fayda elde edilmiştir. Bazı dönemlerde ise suçlular kendileriyle ilgili hüküm verilene kadar geçici bir süre hapishanelerde tutulmuştur.

Hapishanenin insanlık dışı cezalandırma yöntemlerine tepki olarak ortaya çıkıp gelişmesi ve yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıyla birlikte hapsedme sisteminin eksikleri ve hataları görülmeye başlanmıştır. Hapishane sistemi, her ne kadar cezalandırma ve suçla mücadele yöntemlerini daha insanileştirmiş, daha adil, suçla orantılı ve standart cezalandırma sistemi getirmiş olsa da bu mücadele aracının da çok etkili olmadığı inancı oluşmuştur. Bu eleştiriler, hapsedme oranları ve sürelerinin artmasına rağmen suç oranlarının düşmediğini gösteren verilere dayanılarak yapılmıştır. Ayrıca hapse girince ıslah olması beklenen suçlulardan tahliye sonrası yeniden suç işleyip hapishaneye geri dönenlerin oranının yüksek olması da bu eleştirileri haklı çıkarmıştır. Bunlardan daha vahimi ise bazı durumlarda haptisten çıkan suçlunun öncesine göre radikalleştiği, suç işleme eğilimi ve tecrübesinin daha da arttığı konusunda elde edilen bulgulardır.

Bütün bu eleştirilere rağmen hapishane, hâlâ dünyada yaygın olarak suç önleme ve cezalandırma aracı olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte hapishanelerin tür ve boyutlarında, mimari yapılarında, yönetim tarzlarında ve mahkûmlara yönelik yürütülen faaliyetlerde değişim ve dönüşümler devam etmektedir. Bu değişim ve dönüşümlere suçlu profilleri, suçluların cinsiyet ve yaş durumları, işlenen suçun büyüklüğü, yeniden suç işleme oranları gibi hususlar yön vermektedir.

Hapishanelerin suçla mücadeledeki etkinliğini artırma çabalarında yaşanan ikilemler, bu alanda hangi reformların yapılması ve nasıl uygulanması gerektiği konusunda zorluklara neden olmaktadır. Bunların başında hapishanelerin güvenliğinin sağlanmasıyla mahkûmların onurunun korunması arasında kurulması zor olan denge gelmektedir. Hapishaneleri daha güvenli hâle getirmek için alınan tedbirler, bu amaçla getirilen fiziki sınırlamalar, mahkûmların günlük faaliyetlerinin kısıtlanması gibi konular mahkûmların onurunu kırabilmekte, rehabilitasyon çalışmalarını zorlaştırmakta, mahkûmların gözünde hapishane sisteminin ve personelinin meşruiyetini zedelemektedir. Bu durum da mahkûmun radikalleşmesine, hapishane alt kültürünün de etkisiyle diğer suçlularla yeni bağlar kurmasına, yeniden suç işlemeye daha yatkın hâle gelmesine sebep olabilmektedir.

Ceza hukuku sisteminin hapishaneleri cezalandırma ve suç önleme aracı olarak kullanmaya devam edeceğini öngörmek zor olmasa gerektir. Bu durumda yapılması gereken, hapishaneyi yeniden yorumlamaktır. Hapishaneler cezalandırma, suç önleme ve rehabilite etme amaçlarına uygun olarak

Suçu Önleme Aracı Olarak Hapishaneyi Yeniden Yorumlamak

nasıl bir mimari yapıda tasarlanmalı, suçlu profili ve suç türüne göre nasıl çeşitlenmeli, güvenlik ve yönetim sistemleri nasıl olmalı, hapishane personeline bulunması gereken özellikler neler olmalı ve personele bu vasıflar nasıl kazandırılmalı, mahkûmların ıslahı için hangi araç ve yöntemler kullanılmalı, mahkûmların içeride suça daha yatkın hâle gelmelerini önlemek için neler yapılmalı konularına odaklanmak gerekmektedir. Yapılacak çalışmalar, yerel kültürler ve toplumdaki suç ve suçlu algısı da dikkate alınarak yapılmalı, sorunlar somut veriler ışığında tespit edilmelidir. Çözüm önerileri de cezayı veren, uygulayan ve cezayı çeken tüm tarafların görüş ve önerileriyle, mahkûm yakınları dâhil, hapsedme tedbirinden doğrudan ya da dolaylı etkilenen tüm aktörlerin katılımıyla ortaya konulmalıdır. Bir taraftan hapishanelerin etkinliği ve verimliliği bu yolla artırılırken diğer taraftan hapsedmeye alternatif suçla mücadele ve cezalandırma tedbirleri geliştirilmeli, yenileri keşfedilmelidir. Tüm bu çabalarla hedeflenen nihai amaç, suçlunun rehabilite olarak yeniden toplumla bütünleşmesi, toplumun da suçlunun yeniden suç işlemeyeceğinden emin şekilde huzurlu ve güvenli şekilde var olmaya devam etmesidir.

Extended Abstract

As people move from individual life to social life due to obligations such as meeting social and economic needs, the rules and prohibitions required by living together have also begun to emerge. These rules and prohibitions are necessary to protect the rights of individuals in society, to ensure social order, peace and security. The consent of each individual to comply with them is accepted as a social contract. Those who do not comply with the rules, who do what should not be done and neglect what should be done, are considered to have committed a crime and should be punished. The main purpose of punishing those who commit crimes is to protect social order by preventing the commission of crimes.

The methods and tools used to punish those who commit crimes have undergone great changes in the historical process, and there have been radical changes in the philosophy of crime prevention and criminal law. In the period when the feudal order was dominant, it was accepted that someone who committed a crime was against the authority of the king, and the focus was on protecting the king's authority rather than the extent of the damage caused to the victim and the compensation of this damage. Therefore, very severe punishments were imposed disproportionate to the crime committed, and the punishments were so arbitrary that they varied according to the person who committed the crime. These inhuman and cruel punishments mostly targeted the body of the criminal, and the criminal was exposed during the punishment and other members of the society were intimidated. With the Enlightenment period, this inhumane punishment system was abandoned and more humane, proportional to the crime, equal and fair punishment systems were tried to be developed, and prisons in today's sense began to take shape in this period.

Prisons were then widely used, but it was observed that they did not succeed in preventing crime at the desired level. On the other hand, biological and hereditary reasons that encourage individuals to commit crimes have been emphasized. With the influence of the theories developed in this direction, it has been argued that the punishment system should be individualized and those who are hereditarily inclined to commit crimes can be punished with severe penalties, including execution. Later on, considering that there may be environmental factors that lead individuals to commit crimes, alternative punishment to imprisonment and methods of combating crime, which we can call proactive approaches, were developed.

The main points of criticism against the effectiveness of prisons are as follows. Crime rates do not decrease despite the increase in the rates and duration of incarceration. The rate of criminals who are expected to be rehabilitated after imprisonment is high, but who reoffend and return to prison after release is high. Some criminals become radicalized during their time in prison and their tendency to commit crimes increases. Despite these criticisms, prison is still widely used as a means of crime prevention and punishment in the world. In this case, what needs to be done is to reinterpret the prison. It is necessary to focus on how prisons should be architecturally designed in accordance with the purposes of punishment, crime prevention and rehabilitation, how they should be diversified according

to the criminal profile and the type of crime, what should be the security and management systems, what should be the qualifications of the prison staff and how the staff should gain these qualifications, what tools and methods should be used for the rehabilitation of inmates, what should be done to prevent inmates from becoming more prone to crime inside. The studies to be carried out should take into account local cultures and the perception of crime and criminals in society, and problems should be identified in the light of concrete data. Proposals for solutions should be put forward with the views and suggestions of all parties involved in imposing, implementing and serving the punishment, and with the participation of all actors directly or indirectly affected by incarceration, including the relatives of prisoners. On the one hand, the effectiveness and efficiency of prisons should be increased in this way, and on the other hand, alternative crime-fighting and punishment measures to incarceration should be developed and new ones should be discovered. The ultimate goal of all these efforts is the rehabilitation and reintegration of the offender into society, and the peaceful and secure existence of society, confident that the offender will not re-offend.

KAYNAKÇA

- (2017, October 20). Eylül 24, 2024 tarihinde World Health Organisation:
<http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/254506/1/9789241549974-eng.pdf?ua=1> adresinden alındı
- Abanoz, B. (2017). Suçun Önlenmesinde Hapis Cezası ile Seçenek Yaptırımların Etkinliğinin Karşılaştırılması: Meta-Analiz Çalışmalarının Sistematik Olarak İncelenmesi. *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi/Journal of Penal Law and Criminology*, 5(2), s. 1-28.
- Akers, R. L.; Sellers, C.S. (2009). *Criminological Theories: Introduction, Evaluation and Application*. New York: Oxford University Press.
- Akıncı, F. S. (1999). *Viktoloji*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Aktaş, S. (2009). Cezalandırmanın Amacı Üzerine. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1-2), s. 1-25.
- Allen, R. (2016). Dünya Hapishanelerinde Eğilimler 2016. (M. Pehlivan, & Z. Alpar, Çev.) Global Prison Trends.
- AnaBritannica. (1992). 5. İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Avcı, M. (2018). *Osmanlı Ceza Hukuku_1_Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Bardakoğlu, A. (1997). Hapis. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 16, 54-64. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Boydağ, N. Ö. (2019). Mağdur Odaklı Suç Önleme Modelleri. F. Tepecik içinde, *Suç Önleme Modelleri* (s. 128-155). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- (2015). *Ceza infaz kurumlarında mahkum başına düşen yaşam alanı: CPT standartları*. Avrupa Konseyi. Avrupa Konseyi.
- Coyle, A. (2002). *Cezaevi Yönetimine İnsan Haklarını Göz Önüne Alan Bir Yaklaşım: Cezaevi Görevlileri İçin Elkitabı*. Uluslararası Cezaevi Araştırmaları Merkezi.
- Coyle, A. G. (2024, June 1). Encyclopedia Britannica. *Types of Prisons*. Eylül 24, 2024 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/prison/Types-of-prisons> adresinden alındı

Suçu Önleme Aracı Olarak Hapishaneyi Yeniden Yorumlamak

- Devellioğlu, F. (1989). İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, s. 367-398.
- DeWall, C. N.; Anderson, C. A.; Bushman, B. J. (2011). The General Aggression Model: Theoretical Extensions to Violence. *Psychology of Violence*(1), s. 245-258.
- Dinç, A. A. (2022). Klasik Ütopyalarda Suç Kavramı. *Klasik Ütopyalarda Suç Kavramı*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dinler, V. (2019). Problem Odaklı ve Toplum Destekli Suç Önleme. F. Tepecik içinde, *Suç Önleme Modelleri* (s. 90-111). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Doğan, F. K. (2009). Cezanın Amacı ve Hapis Cezası. Marmara Üniversitesi.
- Dönmezer, S.; Erman, S. (1997). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2003). *İktidarın Gözü*. (F. Keskin, Çev.) Ayrıntı Yayınları.
- Galtung, J. (1969). Violence, Peace and Peace Research. *Journal of Peace Research*, 6(3), s. 167-191.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (H. Özel, & C. Güzel, Çev.) Ankara: Ayraç Yayınları.
- Göktürk, N.; Özgenç, İ.; Üzülmöz, İ. (2012). *Ceza Hukukuna Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi.
- Hamby, S. (2017). On Defining Violence and Why It Matters. *Psychology of Violence*, 7(2), s. 167-180.
- Hapsetmenin Alternatifleri Temel İlkeler ve Umut Veren Uygulamalar Elkitabı*. (2013). (D. Z. Alpar, Çev.) Birleşmiş Milletler.
- Henry, S. (2003). Incarceration Nation: The Warehousing of America's Poor . *On The Effectiveness of Prison as Punishment*. Indiana: Ivy Tech State College.
- Işıқтаç, Y. (2013). Ceza Adaleti Açısından Hapis Cezası ve Rehabilitasyon ilişkisi. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 71(1), s. 625-638.
- Karakehya, H. (2019). Suçun Önlenmesinde Caydırıcılık ve Islah. F. Tepecik içinde, *Suç Önleme Modelleri* (s. 20-47). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kızmaz, Z. (2007). Cezaevinin ve Hapsetmenin Suçu Engellemedeki Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(17).
- Koca, A. E. (2019). Durumsal Suç Önleme. F. Tepecik içinde, *Suç Önleme Modelleri* (s. 112-127). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Koolhaas, J. M.; de Boer S. F.; Buwalda, B. (2010). Neurobiology of Offensive aggression. *Encyclopedia of Behavioral Neuroscience*, 387-392. San Diego: Elsevier Press.
- Krug, E.; Dahlberg, L. L.; Mercy, J. A.; Anthony, Z. B.; Lozano, R. (2002). *World Report on Violence and Health*. World Health Organization.
- Kur'an-ı Kerim Yusuf Suresi 35. Ayet. (tarih yok).
- Liebling, A. (2011, December). Moral Performance, Inhuman and Degrading Treatment and Prison Pain. *Punishment & Society*, 13(5), s. 530-550.

- Livingston, J. (1996). *Crime and Criminology*. New Jersey: Prentice-Hall Publications.
- Maskaliunaite, A. (2015). Exploring The Theories of Radicalization. *Interdisciplinary POLitical and Cultural Journal*, 17(1), s. 9-26.
- Neumann, P. R. (2013, July 12). The Trouble with Radicalization. *International Affairs*, 89(4), s. 873-893.
- Onalu, C.; Obi-keguna, C.; Eya, O. I. (2021, July 18). Rehabilitation in Social Work Practice. *Social Work in Nİgeria*, 124-134.
- Pehlivan, Ç. M. (2013). *Hapishanelerde Güvenlik ve İnsan Onuru Dengesi: Önleyici İzleme İçin Bir Çerçeve*. Association for The Prevention of Torture, Penal Reform International.
- Polat, U. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), s. 15-34.
- prisonstudies.org. (2024). *World Prison Brief*. Temmuz 19, 2024 tarihinde <https://www.prisonstudies.org/world-prison-brief-data> adresinden alındı
- Report. (2016). *Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights*. Paragraf 19. United Nations General Assembly.
- Rubin, A. T. (2018). History of the Prison. M. Deflem içinde, *The Handbook of Social Control* (s. 277-292).
- Sarıtaş, E. (2013, 8 16). Toplumsal Norm ve Ceza Yaptırımının Doğası Üzerine. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1), s. 1051-1108.
- (tarih yok). *The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners/ the Nelson Mandela Rules*. UNODC. Eylül 24, 2024 tarihinde https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf adresinden alındı
- T.C. Resmî Gazete (25611, 12 Ekim 2004)
- Thotakura, S. (2011, October). Crime: A Conceptual Understanding. *Indian Journal of Applied Research*, 4(3), s. 196-198.
- Tokgöz, H. B. (2020). Cezalandırmanın Amacı ve Bu Bağlamda Ütopyalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(1), s. 431-467.
- United Nations Security Council Resolution. (tarih yok). United Nations Security Council Resolutions 2178 on Foreign Terrorist Fighters. Chapter VII.
- Uyanık, M. Z. (2017). Batı ve Doğu Kültüründe Hapishane. *Mizanul-Hak İslami İlimler Dergisi*(4), 87-134.
- Uzun, E. (2019). Suç ve Suç Önleme Teorileri. F. Tepecik içinde, *Suç Önleme Modelleri* (s. 2-19). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Suçu Önleme Aracı Olarak Hapishaneyi Yeniden Yorumlamak

 SUITDER SÖD İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ DERGİSİ Sakarya University Journal of Humanities and Social Sciences	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>